

**T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLAR ARASI EKONOMİ POLİTİK VE İŞLETMECİLİK
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**BAKÜ-CEYHAN BORU HATLARI VE TÜRK PETROKİMYA
SANAYİİ**

**ŞEHZAT ALTINYÜREK
UE 2251-05**

**PROJE DANIŞMANI
YRD.DOÇ.DR.CÜNEYT YENİGÜN**

İSTANBUL-2004

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	II-III
TABLolar LİSTESİ	IV
ÖZET	V
I-GİRİŞ	1
II-BAKÜ-CEYHAN BORU HATLARI	16
A-PROJENİN GELİŞİMİ	17
1-SİYASAL GELİŞMELER	17
a-BORU HATTI FİKRİNİN ORTAYA ÇIKMASI	19
b-KRONOLOJİK GELİŞMELER	24
2-EKONOMİK GELİŞMELER	25
a-PROJE YATIRIMI	25
b-PROJEDEN SAĞLANACAK GELİRLER	26
B-ANLAŞMA SONRASI GELİŞMELER	26
1-EKONOMİK GELİŞMELER	27
a-TÜRKİYE'YE ETKİLERİ	27
b-BÖLGE VE DÜNYA ÜLKELERİNE ETKİLERİ	29
2-SİYASAL GELİŞMELER	30
a-TÜRKİYE'YE ETKİLERİ	31
b-BÖLGE VE DÜNYA ÜLKELERİNE ETKİLERİ	32
III-TÜRK PETROKİMYA SANAYİİ	35
A-PETROKİMYA SANAYİNDEKİ MEVCUT DURUM	36
1-TEMEL VE ARA PETROKİMYASAL MADDELER	38
a-ETİLEN-PROPİLEN	38
b-BÜTADİEN	38
c-AROMATİKLER	39
d-VİNİL KLORÜR MONOMER	39
e-STİREN	40
f-AKRİLONİTRİL	40
g-SAF TEREFTALİK ASİT	41
h-KAPROLAKTAM	41
i-ETİLEN OKSİT/ETİLEN GLİKOL	42
j-FTALİK ANHİDRİT	42
2-TERMOPLASTİKLER	43
a-ALÇAK YOĞUNLUK POLİETİLEN	43
b-LİNEER ALÇAK YOĞUNLUK POLİETİLEN	43
c-YÜKSEK YOĞUNLUK POLİETİLEN	44
d-POLİVİNİL KLORÜR	44
e-POLİPROPİLEN	45

f-POLİSTİREN	45
g-AKRİLONİTRİL BÜTADİEN STİREN	46
B-PETROKİMYA SANAYİİ ARZINDAKİ EKSİKLİKLER	46
1-TEMEL VE ARA PETROKİMYASAL MADDELER	46
a-ETİLEN PROPİLEN	46
b-BÜTADİEN	47
c-AROMATİKLER	47
d-VİNİL KLORÜR MONOMER	48
e-STİREN	48
f-AKRİLONİTRİL	49
g-SAF TEREFTALİK ASİT	50
h-KAPROLAKTAM	50
i-ETİLEN OKSİT/ETİLEN GLİKOL	51
j-FTALİK ANHİDRİT	51
2-TERMOPLASTİKLER	52
a-ALÇAK YOĞUNLUK POLİETİLEN	52
b-LİNEER ALÇAK YOĞUNLUK POLİETİLEN	52
c-YÜKSEK YOĞUNLUK POLİETİLEN	53
d-POLİVİNİL KLORÜR	54
e-POLİPROPİLEN	55
f-POLİSTİREN	55
g-AKRİLONİTRİL BÜTADİEN STİREN	56
IV-TÜRK PETROKİMYA SANAYİİ'NİN EKONOMİ-POLİTİK ANALİZİ	57
V- SONUÇ	59
BİBLİYOGRAFYA	61

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1-Bazı Ülkelerin Petrol Tüketim Tahminleri	4
Tablo 2-Hazar Petrolleri Üretim ve İhracat Projeksiyonu	7
Tablo 3-Bazı Ülkelerdeki Kişi Başına Enerji Tüketimi Seyri	9
Tablo 4-Dünya Birincil Enerji Tüketiminde Yakıt Payları	11
Tablo 5-Dünya Elektrik Üretiminde Yakıt Payları	13
Tablo 6-Dünya Ham Petrol ve Doğalgaz Talep Projeksiyonu	22
Tablo 7-Avrupa Birliği Enerji Bilançosunda Yakıt Payları	23
Tablo 8-Türkiye'nin Etilen-Propilen İhracat ve İthalatı	38
Tablo 9-Türkiye'nin Bütadien İhracat ve İthalatı	39
Tablo 10-Türkiye'nin Aromatikler İhracat ve İthalatı	39
Tablo 11-Türkiye'nin Vinil Klorür Monomer İhracat ve İthalatı	40
Tablo 12-Türkiye'nin Stiren İhracat ve İthalatı	40
Tablo 13-Türkiye'nin Akrilonitril İhracat ve İthalatı	41
Tablo 14-Türkiye'nin Saf Tereftalik Asit İhracat ve İthalatı	41
Tablo 15-Türkiye'nin Kaprolaktam İhracat ve İthalatı	42
Tablo 16-Türkiye'nin Etilen Oksit/Etilen Glikol İhracat ve İthalatı	42
Tablo 17-Türkiye'nin Ftalik Anhidrit İhracat ve İthalatı	43
Tablo 18-Türkiye'nin Alçak Yoğunluk Polietilen İhracat ve İthalatı	43
Tablo 19-Türkiye'nin Lineer Alçak Yoğunluk Polietilen İhracat ve İthalatı	44
Tablo 20-Türkiye'nin Yüksek Yoğunluk Polietilen İhracat ve İthalatı	44
Tablo 21-Türkiye'nin Polivinil Klorür İhracat ve İthalatı	44
Tablo 22-Türkiye'nin Polipropilen İhracat ve İthalatı	45
Tablo 23-Türkiye'nin Polistiren İhracat ve İthalatı	45
Tablo 24-Türkiye'nin Akrilonitril Bütadien Stiren İhracat ve İthalatı	46
Tablo 25-Türkiye'nin Etilen-Propilen Arzındaki Eksiklik	47
Tablo 26-Türkiye'nin Bütadien Arzındaki Eksiklik	47
Tablo 27-Türkiye'nin Aromatikler Arzındaki Eksiklik	48
Tablo 28-Türkiye'nin Vinil Klorür Monomer Arzındaki Eksiklik	48
Tablo 29-Türkiye'nin Stiren Arzındaki Eksiklik	49
Tablo 30-Türkiye'nin Akrilonitril Arzındaki Eksiklik	49
Tablo 31-Türkiye'nin Tereftalik Asit Arzındaki Eksiklik	50
Tablo 32-Türkiye'nin Kaprolaktam Arzındaki Eksiklik	50
Tablo 33-Türkiye'nin Etilen Oksit/Etilen Glikol Arzındaki Eksiklik	51
Tablo 34-Türkiye'nin Ftalik Anhidrit Arzındaki Eksiklik	51
Tablo 35-Türkiye'nin Alçak Yoğunluk Polietilen Arzındaki Eksiklik	52
Tablo 36-Türkiye'nin Lineer Alçak Yoğunluk Polietilen Arzındaki Eksiklik	53
Tablo 37-Türkiye'nin Yüksek Yoğunluk Polietilen Arzındaki Eksiklik	54
Tablo 38-Türkiye'nin Polivinil Klorür Arzındaki Eksiklik	54
Tablo 39-Türkiye'nin Polipropilen Arzındaki Eksiklik	55
Tablo 40-Türkiye'nin Polistiren Arzındaki Eksiklik	56
Tablo 41-Türkiye'nin Akrilonitril Bütadien Stiren Arzındaki Eksiklik	56

ÖZET

Bu çalışmanın amacı,Bakü-Ceyhan projesinin Türkiye ekonomisi ve siyasi hayatına olası etkilerini analiz etmektir.

Çalışma,genel hatlarıyla üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde,petrol'ün geçmişi,elde edilmesi,enerji kaynağı olarak kullanılmaya başlanmasıyla birlikte artan önemi çeşitli tablolar kullanılarak anlatılmış, PETROL 'e olan ihtiyacın bu kadar hızlı bir şekilde artmasının, petrol kaynaklarını kontrol etme isteğini de beraberinde getirdiğinin altı çizilmiştir.

İkinci bölümde ise,Bakü-Ceyhan projesinin kronolijisi ile yaşanmış olan ekonomik ve siyasi gelişmeler irdelenmiş,özellikle Rusya'nın, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sora kendisine öngörülen bölgesel etkili Ulus-Devlet rolünü benimsemeyip, eski imparatorluk özelemlerinde olması sebebiyle, Batı ülkelerini bölgeden uzak tutma çabaları ile diğer bölge ülkelerinin proje hakkındaki tutumları incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise,Bakü-Ceyhan projesinin Türkiye için önemi anlatılarak ,olumlu olarak en fazla etkileyebileceği Türk Petrokimya Sanayii ürünleri teker teker incelenmiş,sektördeki arz açığı ortaya konmuştur. Türkiye'nin petrokimya sektöründeki arz noksanlığının Ceyhan' a gelecek petrol' ün bir kısmı tarafından karşılanabilme imkanın değerlendirilerek, bölgeye akacak olan petrol 'den Katma Değer yaratılması imkanı araştırılmıştır.

I-GİRİŞ

Petrol kelimesi latince'de kaya anlamına gelen "petra" ve yağ anlamına gelen "oleum" sözcüklerinden türetilmiştir.¹ Denizlerdeki bitkiler ve ölü hayvanların uzun süre çamur altında kalmasından meydana gelir. Petrol, binlerce yıl basit olarak kullanılmıştır. Babilliler yol döşerken bağlayıcı madde olarak, Romalılar asfalt olarak ve eski Çinliler, tuz üretiminde ısı kaynağı olarak kullanmışlardır. Daha sonra İskoçya'da gazyağı elde edilmesinin başarılmasıyla ışık ve yakıt ürünleri olarak kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde ise dünya enerji talebini karşılamak için kullanılan birincil kaynaktır ve görünür gelecekte de aynı önemin devam etmesi beklenmektedir. Ayrıca benzin, gazyağı, mazot, fuel-oil, makine yağı, çelik sanayii, cam sanayii, petrokimya sanayii gibi yerlerde ana ürün ve hammadde olarak kullanılmaktadır.

Petrolün varlığı sondajla veya jeologlar tarafından yer kabuğu ile ilgili bilgilerden yararlanılarak tespit edilir. Petrol olması muhtemel yerlere kuyu açılır. Bu kuyu, sondaj kulesi denen yüksek bir kuleden dönen bir delme borusu vasıtasıyla açılır. Delme borusundan aşağıya yapay olarak pompalanan çamur vasıtasıyla basınç yaratılarak, dışarıya petrolün çıkması temin edilir.²

Kuyulardan çıkartılan ham petrol, rafineri denilen tesislerde damıtma yöntemi ile çeşitli ürünlere ayrıştırılır. Ham petrol ısıtıldığında sıvı ve gaz (buhar) olarak ayırma kulesine pompalanır. Sıvı olan kısım kule dibinde toplanır. Bu sıvıdan fuel-oil ve bitüm gibi maddeler elde edilir. Buharlar ise kule içinde yükselirken değişik yüksekliklerde bulunan tepsilere çarparak soğur ve sıvı hale gelir. Her bir yükseklik, atom ağırlıkları farklı ürünlerin meydana gelmesini temin eder. Kulenin en tepesinden ise buhar sıvılaştırılarak alınır. Dünya ekonomik sistemi, 15.yüzyıldan itibaren birbiri ardına gelen maddi ve mali genişleme dalgalarının ilerlemesi ile sürekli olarak gelişmektedir. Venedik ticari kapitalizmi dönemini Hollanda kapitalizmi dönemi, onu ise İngiliz Emperlalizmi dönemi takip etmiştir.

Sanayi devrimi, teknolojik gelişme ile para ve sermayenin buluşması sonucu ortaya çıkmıştır. Sanayi devrimi, savaş sanayii'nin gelişimini de beraberinde getirmiştir.

¹ Temel Britannica, Nisan 1993, c:14, İstanbul, s .58.

² Aynı, s.60.

Savaş sanayii dönemindeki demir- çelik üretimi enerji ihtiyacı "Kömür" kullanılarak giderilmiştir. Yine bu dönemde sanayi kapitalizmi ile birlikte gelişen ticari kapitalizm sayesinde, denizyolu taşımacılığının yanı sıra demiryolu taşımacılığı da ortaya çıkmış ve kurulan demiryolu ağları ile birlikte kıtaların en iç kesimlerine kadar ulaşılabilmesi mümkün olmuştur. 1.Dünya savaşı sonrası başlayan Amerikan Emperyalizmi ile birlikte, enerji ihtiyacını karşılamak için Kömür kullanımı yerine Petrol kullanımı başlamıştır. Bu dönemde petrol enerjisine dayanan içten yanmalı motorların icadı ile birlikte otomotiv sanayii gelişmeye başlamış, demiryollarının yerini karayolları ve daha sonraları ilave olarak hava yolları almaya başlamıştır.

Petrol, 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünya enerji tüketiminde giderek artan bir paya ve öneme sahip olmuştur. Petrolün kullanım alanlarının yaygınlaşması ile, 1.ve 2.Dünya savaşlarına katılan devletler, uyguladıkları savaş ekonomilerinde bu enerji kaynağına öncelik vermiş ve bu kaynaklara ulaşma çabalarındaki başarılarına paralel olarak savaşların kendi lehlerinde sonuçlanmasını sağlamışlardır. Bu dönemlerdeki savaşların uzun sürmesinin ardındaki en önemli sebep, işgal edilen bölgelerdeki petrol kaynaklarına bir zarar gelmesinin engellenmesi çabasıdır. Bu bölgelerin ele geçirilmesi ile enerji koridorları kontrol altında tutulmuş ve işgal edilen ülkenin petrol ulaşım yolları kesilmiştir.

1.Dünya savaşı sonrası ekonomik kriz ile karşılaşan ülkeler, bu krizden otomotiv sanayii'ne önem vererek kurtulabilmişlerdir. Yine bu dönemde otomotiv sanayii'nin ihtiyacı olan petrolü elde etmek isteyen ülkeler, Hazar Denizi çevresinde bulunan yatakları ele geçirmek için her türlü fırsatı kullanmaya çalışmışlardır. 2.Dünya savaşı sırasında Almanya'nın da bu bölgeye yönelmesinin sebebi, savaş sırasında ortaya çıkan ekonomik kayıpların karşılanması için otomotiv ve savaş sanayii'ne verdiği önem olmuştur.

Savaşların sonunda yapılan düzenlemelerde de petrolün bulunduğu alanları kontrol etmek, galip devletlerin başlıca stratejilerini oluşturmuştur. Bağımsızlıklarını ilan eden Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri, kendi ülkelerinde bulunan enerji kaynaklarını ulusallaştırma girişimlerinde bulunmuşlardır. Bu ise tüketici konumundaki batılı ülkeler ile bu yeni bağımsız ülkeleri karşı karşıya getirmiştir. Bu çatışmalardan kaybeden taraf olarak çıkan tüketici konumundaki batılı ülkeler, hedeflerini bu kaynakların güvenli olarak kendi ülkelerine ulaştırılması olarak değiştirmişlerdir.

Petrolün bu büyük önemini dünya enerji paylarında da açık bir şekilde görmek mümkündür. 1950'li yıllarda toplam enerji tüketimi içerisindeki petrolün payı %29 civarına iken, 1960'lı yıllarda %36'ya, 1970'li yıllarda %44.5'e ve 1980'li yıllarda ise %47'ye yükselmiştir. Dünyanın görünürdeki petrol rezervi 666 milyar varil kadardır.³

Günümüzdeki ekonominin belkemiği olan enerji ile, enerji'nin en büyük kaynağı durumundaki petrol, sanayi alanlarına en güvenli şekilde boru hatları ile ulaştırılmaktadır. Dünyanın en büyük petrol yataklarına sahip Ortadoğu'da da bu güvenli hattı kullanmak isteyen batılı ülkeler ve A.B.D., bu hedefleri uğruna birçok savaşın da çıkmasına göz yummuşlardır. Bu ülkeler, ekonomik yapılarını stratejik hedeflerini ve politik tercihlerini petrol'e dayalı olarak biçimlendirmişlerdir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra uzun yıllar bu ülkenin içerisinde bulunan Kafkas ve Orta Asya cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını ilan etmesiyle birlikte, Sovyet ekonomisinin belkemiği durumundaki enerji kaynakları üzerinde bir güç mücadelesi başlamıştır. 19. yüzyılın sonlarından itibaren özellikle Rusya ile İngiltere arasında devam eden çıkar çatışması, bu dağılma ile birlikte yeniden yaşanmaya başlamıştır.

1973-1980 yılları arasında yaşanan petrol krizleri, Amerikan Sanayii'nin karşısına, ithal ikameye dayanan Japon Sanayii'ni ve Alman Sanayii'ni çıkarmıştır. İhracata dayalı büyüme modeli olan bu sanayi merkezleri, Amerikan Sanayiinden ayrılan para ve sermaye desteği ile büyümüştür. 1985'ten sonra 20 Dolar/Varil seviyelerine inen petrol fiyatları, Japonya ve diğer Uzakdoğu ülkelerindeki ihracata yönelik endüstrilerin büyümesini sağlamıştır. 1990 lı yıllarda para ve sermaye, klasik sanayi anlayışından ayrılarak stratejik silah ve petrol sanayii'ne yatırıma dönüşmüştür. Bu anlayıştan hareket eden Amerika, dünyanın en borçlu ülkesi konumunda iken, 1.Körfez savaşı sonrası maddi büyümeye geçen ülke konumuna yükselmiştir. Günümüzde dünyanın önde gelen ekonomilerinde birinci enerji kaynağı olarak petrol ve doğalgaz kullanılmaktadır.

Bazı ülkelerin petrol tüketimlerinin mevcut durumları ve gelecekteki tüketim tahminleri şu şekildedir:

³ Aynı, s.63.

Tablo 1.Bazı Ülkelerin Petrol Tüketim Tahminleri

	(milyon varil/gün)					
	1999	2005	2010	2015	2020	Yıllık ort.Artış %
Kuzey Amerika	23.4	25.9	28.6	31.2	33.7	1.8
A.B.D.	19.5	21.3	23.2	25.1	26.7	1.5
Kanada	1.9	2.1	2.2	2.3	2.4	1.1
Meksika	2.0	2.5	3.1	3.8	4.6	4.1
Batı Avrupa	13.9	14.9	15.2	15.5	15.8	0.6
Almanya	2.8	3.1	3.1	3.2	3.2	0.6
Fransa	2.0	2.1	2.2	2.3	2.3	0.6
İngiltere	1.7	2.0	2.1	2.2	2.2	1.2
İtalya	2.0	2.1	2.1	2.2	2.2	0.5
Sanayileşmiş Asya	6.9	7.3	7.8	8.0	8.3	0.9
Japonya	5.6	5.9	6.2	6.3	6.4	0.7
Sanayileşmiş Topl.	44.2	48.1	51.5	54.8	57.8	1.3
Eski Sovyetler Birl.	3.7	5.0	5.9	7.1	8.0	3.7
Gelişen Asya	13.3	16.3	20.1	24.5	28.8	3.7
Çin	4.8	5.3	6.8	8.6	10.5	4.3
Hindistan	1.9	2.5	3.2	4.1	4.9	4.6
G.Kore	2.0	2.5	2.8	2.9	3.0	1.9
Orta Doğu	5.0	5.7	6.3	7.0	7.8	2.1
Türkiye	0.6	0.8	0.9	1.0	1.2	3.0
Afrika	2.5	3.3	3.9	4.5	5.3	3.0
Orta ve Güney Ame.	4.7	5.2	6.3	7.5	8.8	3.1
Brezilya	2.0	2.1	2.5	3.1	3.9	3.3
Gelişmekte olan	25.5	30.4	36.6	43.5	50.7	3.3
Dünya Toplamı	74.9	85.2	95.0	107.5	118.6	2.2

Kaynak: Hikmet Uluğbay, "Yirmibirinci Yüzyılın Petropolitigi ve Türkiye", Cumhuriyet Strateji, S:3, Cumhuriyet-Tusam, 19 Temmuz 2004, s.4.

21.yüzyıl için yapılan tanımlamalardan en önemlisi, bu yüzyılın enerji yüzyılı olacağıdır. Gerçekten de bu yüzyılda petrol ve doğalgaz alanında çok önemli çekişmelerin olacağını göstergeleri mevcuttur. Çünkü enerji çağımızda üretimde ve günlük yaşantımızda çok önemli bir yer tutmaktadır. Yeni yüzyılda enerjinin önemi daha da artacaktır. Petrol ve doğal gaz, bütün enerji kaynakları arasında daha fazla tercih edilir konuma gelmiştir. Öyle ki, AB’de doğalgaz tüketiminde ithalata bağımlılık oranı % 40 düzeyindedir. Bu ülkelerde doğalgaz tüketiminde ithalatla karşılanma oranının 20-30 yıl içinde yaklaşık % 70 ‘ler düzeyine çıkması beklenmektedir.⁴

21. yüzyılın en stratejik enerji üretim merkezlerinden biri olmaya aday Hazar Bölgesi’nde, ham petrol üretim ve ihracat potansiyeli açısından en çok dikkat çeken iki ülke , Azerbaycan ve Kazakistan ‘dır. Bakü’nün Doğu ve Güneydoğusunda yer alan, Azerbaycan ‘a ait Hazar sahalarında 30 milyar varilden fazla ham petrol rezervi olduğu tahmin edilmektedir⁵. Kazakistan ‘ a ait Kuzeydoğu Hazar Sahili ve Orta Kazakistan ‘daki toplam 22 büyük sahada ise 95 milyar varillik dev bir ham petrol rezervi bulunduğu hesaplanmaktadır. 50 milyar varillik ‘ dev ‘ Kaşagan keşfi ise, önümüzdeki 10 yıl içinde Kazakistan ‘ı en büyük petrol üreticileri ve ihracatçıları arasına katacaktır.

Bu iki ülkenin asıl önemi, bölgede çok çeşitli arama, geliştirme ve üretim projeleri yürüten 80 ‘e yakın uluslar arası petrol şirketinin yoğun ilgisinden de anlaşılmaktadır. Hazar’ın bu iki stratejik ülkesi ile Batılı petrol şirketleri arasında 50 milyar dolar tutarında üretim-paylaşım anlaşmaları imzalanmıştır.⁶ Böylelikle batılı petrol şirketlerinin, 2005 yılına kadar Hazar Bölgesi’nde arama ve üretim faaliyetleri için yılda en az 5 milyar dolar tutarında bir yatırım yapacakları anlaşılmaktadır.

Bölge ülkelerinin mevcut enerji üretim kapasitelerinin artması, bir yandan teknolojik gelişmeler ve yeni yatırımlar yapılmasına , diğer taraftan da yeni ve güvenilir ihraç yollarının ortaya çıkarılmasına bağlı olacaktır.

Hazar Denizi, diğer petrol bölgelerinden farklı olarak, 6 ayrı bölgede ve sahile yakın hidrokarbon havzalarına sahiptir. Buna, Hazar ‘ a kıyısı bulunan diğer ülkelerin

⁴ Cenk Pala, "21.yy Dünya Enerji Dengesinde Petrol.", *Avrasya Dosyası*, Asam, Bahar 2003, S:1, C:9, Ankara, 2003, s.19.

⁵ Aynı, s.21.

⁶ Aynı.

karada bulunan sahaları da eklenince , büyük bir enerji potansiyeli karşımıza çıkmaktadır. 19. yüzyılın sonunda Bakü, dünya petrolünün yarısını ürettiğinden dünyanın petrol başkenti olarak anılırdı. Azerbaycan, 1900 'lü yılların başında da dünyanın en önde gelen petrol üretim bölgelerinden birisiydi. Kuzey Denizi'nde bulunan petrol rezervlerinin 25 yıl içinde tükenmesi olasılığı, Azerbaycan'ın önemini daha çok ortaya çıkarmaktadır.

Emisyon oranlarının Kyoto Protokolü 'nde taahhüt edilen rakamlara inebilmesi açısından ve nükleer enerjideki durgunluk nedeniyle AB 'nin, önümüzdeki 30 yıl içinde, enerji kaynakları arasında daha çok doğalgaza ağırlık vereceği düşünülmektedir. Bu önemli göstergeler , Türkiye'nin geliştirdiği petrol ve doğal gaz boru hattı projelerinin Türkiye ile birlikte Türk Cumhuriyetleri ve AB açısından da önemli olduğunu göstermektedir. Özellikle doğalgaz konusunda Rusya Federasyonu, Norveç, Cezayir, Libya gibi bilinen arz kaynaklarının dışında, İran dahil Hazar Bölgesi rezervleri ile Nijerya 'da da potansiyel kaynakların varlığı tespit edilmiştir. Özellikle petrol ve gaz için muhtemel transit güzergah olarak Akdeniz önem taşımaktadır. Ayrıca , bugün hızla ilerleyen bir AB Projesi 'ne dönüşmüş olan , Yunanistan ile Türkiye arasında doğal gaz boru hattı bağlantısı kurulması da önem taşımaktadır. AB 'nin, Rusya'ya olan doğal gaz bağımlılığını azaltmanın yolu, Türkiye'nin 2001 Aralık ayından bu yana aldığı İran gazı ile beraber Azerbaycan, Türkmenistan ve Irak 'tan almayı planladığı doğal gazı, Balkan ülkeleri üzerinden Avrupa 'ya taşımaya yönelik girişimlerine hız vermesinden geçtiği düşünülmektedir.

Bölgenin doğalgaz ihracat olanaklarına ilk bakıldığında en büyük sorun, bölgenin pazarlara olan uzaklığıdır. Mevcut tek çıkış yolu Rusya'nın kontrol ettiği eski boru hattı sistemidir. Rusya, bu boru hattı sisteminden sadece Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerine gaz ihracatına imkan tanımakta, ancak, ekonomik açıdan zayıf bu ülkelerin gaz borçlarını ödemeleri mümkün olamamaktadır.

Hazar 'ın doğal gaz rezervleri toplamının yaklaşık 8 trilyon m³ olduğu ve başta Türkmenistan ve Özbekistan olmak üzere , Kazakistan ve Azerbaycan 'ın dünyanın önde gelen 20 doğal gaz ülkesi arasında yer aldığı tahmin edilmektedir.

Ancak, ispatlanmamış hidrokarbon rezervlerinin geliştirilmesi yerine petrolün geliştirilmesine öncelik verilmektedir.

Bunda, özellikle rezervlerin potansiyel pazarlara uzaklıkları büyük rol oynadığı düşünülmektedir. Yine de Hazar 'ın doğal gaz potansiyeli , özellikle 2010 'dan sonra giderek artacağı düşünülen AB arz açığının kapatılması sürecinde önemli bir alternatif sunmaktadır. Bu nedenle , üretilebilir petrol ve doğal gaz rezervlerinin, çok yakın bir gelecekte, mevcut yatırımdan çok daha fazla bir yatırım tutarını bölgeye çekebileceği tahmin edilmektedir.

Tablo 2. Hazar Petrolleri Üretim ve İhracat Projeksiyonu ⁷
(Milyon Ton)

	2001	2010	2020
Üretim	70	138-194	241-308
İhracat	30	75-117	146-180

Kaynak: Cenk Pala, "21.yy Dünya Enerji Dengesinde Petrol.", Avrasya Dosyası, Asam, Bahar 2003, S:1, C:9, Ankara, 2003, s.19.

Uluslararası Enerji Ajansı'nın 'iyimser senaryosuna' göre, Hazar Bölgesi toplam ham petrol üretiminin, 2010 'da 194 milyon ton (MT) ve 2020 'de ise 308 MT düzeyine çıkacağı tahmin edilmektedir. (Tablo 2). Üretim artışına paralel olarak, bölge ham petrol ihracatının da hızla artması, 2010 yılında 117 MT ve 2020 'de 180 MT civarına ulaşması beklenmektedir. Önümüzdeki 20 yıl içinde Hazar Bölgesi ham petrol ihracat potansiyelinin hızla artacağı anlaşılmaktadır. Bugün toplam ham petrol üretiminin % 42 'sini ihracata ayıran Hazar Bölgesi için bu oranın 2010 yılında %60 ve 2020 yılında ise % 58 seviyelerine ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bundan dolayı, bugün % 66 olan Azerbaycan ham petrol üretiminden ihracata ayrılan payın da, 2010 yılından sonra % 80 'ler civarında seyredeceği öngörülmektedir. Bölge' deki en önemli iki üretici ülke, Azerbaycan ve Kazakistan 'dır. 2001 'de 15 MT civarında seyreden Azerbaycan ham petrol üretiminin , 2010 'da 70 MT, 2020 'de ise 120 MT düzeyine çıkacağı , buna bağlı olarak da 2001' deki 9 MT 'luk yıllık ihracatın 2010 'da 55 MT ve 2020 'de 78 MT seviyesine sıçrayacağı tahmin edilmektedir. ⁸

⁷ Aynı, s.22.

⁸ Aynı, s.23.

Bölge 'deki önemli bir diğer ülke ise Kazakistan 'dır. 2001 'de yaklaşık 40 MT olan Kazakistan ham petrol üretiminin, 2010 'da 100 MT ve 2020 ' de 160 MT düzeyine çıkacağı tahmin edilmektedir.⁹ Bu üretim artışının, temel olarak, Kuzey Hazar ' daki sahalar, özellikle dünyanın keşfedilen en büyük petrol sahalarından biri olan Tengiz petrol sahasına (ispatlanmış rezerv 9-13 milyar varil) dayanacağı anlaşılmaktadır. Bugün, Kazak ham petrol üretiminin yaklaşık yarısı üç büyük sahadan (Tengiz,Uzen ve Karacaganak) karşılanmaktadır.

Çok yakın bir gelecekte, 50-60 milyar varil düzeyinde rezerv potansiyeline sahip olduğu tahmin edilen Doğu Kaşagan gibi diğer sahaların da bunlara katılımıyla, Kazakistan'ın dünyada ki en önemli üreticileri arasına gireceği tahmin edilmektedir. Üretim artışı ile birlikte 2001 'de 31 MT olan Kazakistan ham petrol ihracatının da hızla artması, 2010 'da 55 MT ve 2020 'de 78 MT düzeyine ulaşması beklenmektedir. Kazakistan 'ın 2010 'da %55 civarında olacağı tahmin edilmektedir. Ekonomik, çevresel ve güvenlik açısından en uygun güzergah olduğu kanıtlanan Bakü-Ceyhan projesinin, güvenli bir çıkış arayan Kazakistan açısından da kuvvetli bir seçenek olduğu görülmektedir.

21. yüzyılın ilk çeyreğinde Kafkasya'nın potansiyel ham petrol üreticileri arasında önemli bir yer alması beklenen bir diğer Hazar ülkesi ise Türkmenistan ' dır. Hazar Denizi'nin doğusunda bulunan Türkmenistan, 80 milyar varil olduğu düşünülen ham petrol rezerviyle dikkat çekmektedir. Ancak, günümüzde Hazar kıyı şeridi boyunca uzanan sahalarda daha çok doğal gaz üretilmektedir. 2001 yılı sonu itibarıyla 3 trilyon m³ ispatlanmış doğal gaz rezerviyle Türkmenistan, tam anlamıyla bir 'doğal gaz devletidir.' Bugün doğal gaz üretimine ağırlık veren ülkenin, muhtemel rezerv potansiyeli sayesinde , 21. yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarında ham petrol üretim ve ihracatıyla da adından söz ettirmesi beklenmektedir.

2001 yılında toplam 118 milyar m³ civarında olan Hazar Bölgesi doğal gaz üretimiminin, 2010 yılında 200 milyar m³ e yükseleceği tahmin edilmektedir.¹⁰ Boru hatlarının inşasının Türkmenistan 'a takas yolu veya boru hatları ile kendi petrolünü taşıması için yedek kapasite sağlayacağı da düşünülmektedir.

Özbekistan'ın, Hazar'ın doğusundaki petrolü batıya taşıyacak olan Bakü-Ceyhan boru hattı inşa edildiği zaman, fazla olan üretimini bu hatlardan ihraç ederek

⁹ Aynı.

¹⁰ Aynı, s.24.

kazanan tarafta yer alacağı ve coğrafi avantajından dolayı kendi petrolünü Kazakistan ve Türkmenistan ile mübadele etme şansı elde edebileceği düşünülmektedir. Avrupa'ya kadar uzatılması planlanan doğal gaz boru hatları projesinin hayata geçmesiyle , Azerbaycan ve Türkmenistan gazının ardından Özbekistan gazının da batı pazarlarına ulaşabileceği öngörülmektedir.

Mayıs 2003 te Rusya, Azerbaycan ve Kazakistan arasında yapılan bir anlaşma ile Hazar Denizi'nin %64'ünü oluşturan kuzey bölgeleri paylaşılmıştır. Buna göre Kazakistan bahse konu bölgenin %27'sini, Rusya %19'unu ve Azerbaycan da %18'ini almıştır. Fakat bu paylaşım da tam olarak sorunu çözememiştir. Çünkü Rusya ve İran arasında imzalanan ve 1940 yılında teyit edilen bir anlaşma ile her iki ülke Hazar Denizi'ndeki 10 millik karasuları dışındaki alanların ortak kullanıma açık olduğunu kabul etmişlerdir.¹¹

Bugün 6 milyardan fazla olan dünya nüfusunun , 2020'li yıllara kadar yılda % 1,4 'lük artışla 8 milyarın üzerine çıkması ve 2050 yılına kadar da 10 milyar civarında olması hesaplanmıştır. En büyük artış gelişmekte olan ülkelerde olacağı tahminleri yapılmaktadır. 2020'li yıllarda, dünyadaki her 5 kişiden 4 'ünün bu ülkelerden olacağı hesaplanmıştır. Bu ülkelerdeki nüfus ve gelir düzeyinin artışı, dünya toplam enerji tüketimine de yansiyacaktır. 2001 yılı sonu itibarıyla 9.1 milyar ton petrol eşdeğerine (TPE) ulaşan dünya enerji tüketiminin nüfus artışının üzerinde bir trend izleyerek % 1.7 'lik yıllık bir artış ile 2010 yılında 11.3 milyar TPE ' ye, 2020 yılında ise 13.4 milyar TPE 'ye ulaşması beklenmektedir.¹²

Tablo 3.Bazı Ülkelerdeki Kişi Başına Enerji Tüketiminin Seyri

(Petrol eşdeğeri kg)

Ülkeler	1971	1980	1990	2000	Artış%
ABD	7,615	7,908	7,720	8,350	9.7
Japonya	2,539	2,972	3,552	4,130	62.7
Almanya	3,930	4,587	4,478	4,130	5.1
Fransa	3,019	3,539	4,012	4,250	40.8
İngiltere	3,778	3,572	3,702	3,890	3.0

¹¹ Uluğbay, agm, s.6.

¹² Pala, agm, s.6.

İtalya	2,143	2,466	2,703	2,970	38.6
Çin	281	421	753	907	222.8
Brezilya	360	595	920	1,070	197.2
Kanada	6,261	7,854	7,546	8,160	30.3
İspanya	1,262	1,837	2,332	3,130	148.0
Hindistan	112	137	424	490	337.5
Hollanda	3,918	4,601	4,454	4,760	21.5
Meksika	653	1,464	1,492	1,580	142.0
Avustralya	4,035	4,792	5,107	5,750	42.5
Kore	507	1,087	2,132	4,100	708.7
Rusya	-	5,499	6,112	4,220	-23.3
Arjantin	1,285	1,411	1,332	1,660	29.2
İsviçre	2,695	3,298	3,724	3,699	37.3
Belçika	4,131	4,684	4,858	5,770	39.7
İsveç	4,507	4,933	5,579	5,350	18.7
Avusturya	2,567	3,105	3,326	3,510	36.7
Türkiye	377	704	935	1,150	205.0
Danimarka	3,860	3,804	3,557	3,640	-5.7
Hong-Kong	856	1,117	1,833	2,270	165.2
Norveç	3,564	4,611	5,059	5,700	59.9
Polonya	2,494	3,501	2,626	2,330	-6.6
S.Arabistan	1,065	3,787	4,004	5,080	377.0
Endonezya	72	169	555	693	862.5
Tayland	177	703	786	1,210	583.6
Finlandiya	3,992	5,230	5,779	6,400	60.3
Yunanistan	1,036	1,656	2,171	2,640	154.8
G.Afrika	1,993	2,074	2,592	2,510	25.9
İran	704	-	1,330	1,770	151.4
Portekiz	755	1,054	1,659	2,460	225.8
Kolombiya	443	501	765	680	53.5
İsrail	2,070	2,222	2,559	3,240	56.5
Singapur	1,551	2,651	4,938	6,120	294.6

Venezuela	2,094	2,354	2,095	2,450	17.0
Malezya	434	692	1,317	2,130	390.8
Mısır	213	371	608	730	242.7

Kaynak:Hikmet Ulugbay, "Yirmibirinci Yüzyılın Petropolitigi ve Türkiye", Cumhuriyet Strateji, S:3, Cumhuriyet-Tusam, 19 Temmuz 2004, s.4.

Gelişmekte olan ülkeler 2020 yılında ,dünya enerjisinin yaklaşık yarısını tüketeceklerdir. Türkiye'nin global enerji tüketimindeki payı % 1 ' in altındadır. 1973 'de % 53 ile dünya birincil enerji tüketiminde en üst düzeye ulaşan petrol payı yaşanan petrol krizleri sonrasında, 2000 yılı sonu itibarıyla % 40 'a gerilemiştir

Tablo 4. Dünya Birincil Enerji Tüketiminde Yakıt Payları
1973-2020 (%)

	1973	2000	2010	2020
Petrol	53	40	39	38
Kömür	18	25	28	29
Doğal Gaz	16	24	24	25
Fosil Yakıtlar	87	89	91	92
Nükleer	1	7	6	4
Hidro enerji	2	4	3	3
Diğer Yenilenebilirler	10	0	1	1

Kaynak: Cenk Pala,"21.yy Dünya Enerji Dengesinde Petrol.", Avrasya Dosyası , Asam, Bahar 2003,S:1, C:9, Ankara, 2003, s.7.

Bu tablodan 20. yüzyıla damgasını vuran petrolün, dünya enerji dengesinde en büyük paya sahip yakıt olma özelliğini önümüzdeki 20 yıllık dönemde de koruyacağı hesaplanmaktadır. Bugün global enerji tüketiminde % 40 'ları bulan petrolün toplamdaki kullanım payı, 2020 yılında % 38 gibi yüksek bir oranda olmaya devam edecektir.

Genel olarak 'petrolün' ve özel olarak ise Hazar petrolünün dünya iktisadi sistemi açısından öneminin gösteren de bu rakamlar olmuştur. Dünya Enerji Ajansı, Avrupa ve Asya pazarlarının artan ihtiyaçlarını karşılamak üzere, 21. yüzyılın gözdesi Hazar Bölgesi 'nde yer alan ham petrol ve doğal gaz rezervlerinin hızla geliştirilmesinin Batı açısından öneminden söz etmektedir.¹³ Ajans Raporu 'na göre bunun temel nedeni, 2020 yılına kadar kadar, kara ve hava taşımacılığına ait sektörlerdeki hızla büyüyen enerji talebinin karşılanması problemi gösterilmektedir. Yapılan projeksiyonlara göre, önümüzdeki 20 yıl içinde, dünya petrol tüketiminde gerçekleşecek yaklaşık 2 milyar tonluk (15 milyar varil) ilave artışın % 59 'unun ulaştırma sektöründen kaynaklanacağı hesaplanmıştır.¹⁴

Petrolün , dünya enerji dengesindeki ağırlığını, petrol krizlerini takip eden dönemlerde petrol kullanımında en büyük pay ve artışın ulaştırma sektöründe yaşanması göstermektedir. 1973-1999 döneminde , ulaştırma sektörünün dünya toplam petrol tüketimindeki payı %42 'den % 58 'e çıkmıştır.¹⁵ Günümüzde, ulaştırma sektörünün dünya genel enerji tüketimindeki payının % 20 olduğu, bunun da 3/4'ünün karayolu taşımacılığına gittiği ve karayollarında seyahat eden taşıtların temel yakıt olarak hala petrol kullanıldığı dikkate alındığında ; hidrojen,elektrik ya da metanol /etanol gibi araçlarda petrolü ikame edecek ekonomik bir alternatif yakıt bulunamadığı veya bu alternatiflere dayalı yakıt hücreleri benzeri bir teknolojik devrim yaşanmadığı sürece , bu yüzyılın en azından ilk yarısında petrolün öneminin azalacağını ileri sürmek mümkün değildir. Kaldı ki , nisbi olarak önemi azalacak olmakla birlikte petrol , büyük otomotiv ve inşaat şirketlerinin, hatta ilgili yan sanayilerin iştahını kabartan, Asya ve özellikle Çin'in katlanarak artan enerji açlığı devam ettiği sürece dünya enerji dengesinin en önemli birleşenlerinden biri olmayan devam edecektir. Dünyanın petrol açlığı, yeni bir kaynağın , Hazar Petrolleri'nin dünya pazarlarına sunulmasının arkasında yer alan en önemli motiflerden biridir.

Ancak, 11 Eylül tarihinde Amerika'ya yapılan saldırı, Ortadoğu petrolünün yanına Orta Asya'nın da eklenmesini sağlamıştır. Önümüzdeki yıllarda Ortadoğuda yaşanılması muhtemel arz ve fiyat krizleri, Hazar bölgesindeki kaynaklar tarafından engellenebilecektir.

¹³ Aynı, s.9.

¹⁴ Aynı.

¹⁵ Aynı.

Petrol ithal eden ülkelerin 2020 'ye kadar temel arz kaynağı olarak Orta Doğu'ya bağımlılıklarını sürdürmeleri beklenmektedir. Orta Doğu petrolüne bağımlılık ve konvansiyonel olmayan sıvı yakıtların kullanımına yönelim, arz darboğazları ve petrol fiyat şoklarını gündeme getirebilecektir. Ortadoğu dışında petrol potansiyeli en yüksek iki bölge bulunmaktadır. Bunlar Hazar havzası ve Güneyi Çin Denizi'dir. ABD Enerji İdaresinin 2003 yılı güzünde yayınladığı bilgilere göre, Hazar Havzası dünya petrol rezervlerinin %3'üne ve doğalgaz rezervlerinin de %4'üne sahiptir.¹⁶

Hazar'ın petrol rezervinin 17-33 milyar varil aralığında olduğu düşünülmektedir. Hazar Havzası petrolüne ilişkin çıkar çatışmaları SSCB'nin dağılmasıyla birlikte başlamıştır. 1990'lı yıllardan itibaren mevcut kaynakların işletilmesi ve dünya pazarlarına sunulması için yapılması düşünülen boru hatlarının güzergahı konusu gündemde olmuştur. ABD, Rusya, Avrupa Birliği, Çin ve İran arasında büyük politik ve ticari çekişmeler olmuştur. Çin, havza petrolerinden pay alabilmek için yatırım yaparken, aynı zamanda ülkesine bölgeden bağlantılı boru hattı yapılmasını arzulamaktadır.

Kalkınmanın vazgeçilmez enerjisi olan elektrik , dünya genelinde fosil yakıtlardan hidroliğe, nükleerden jeotermale uzanan geniş bir portföyden elde edilmektedir. Ancak, en büyük pay, başta kömür olmak üzere fosil yakıtlara aittir. Tablo 5, 1973-1999 döneminde, dünya elektrik üretiminde % 38 olan kömür payının, 2020 'ye dek değişmeden kalacağını göstermektedir.

Tablo 5. Dünya Elektrik Üretiminde Yakıt Payları
1973-2020 (%)

	1973	1999	2010	2020
Kömür	38	38	38	38
Petrol	25	9	8	7
Doğal Gaz	12	17	24	30
Fosil Yakıtlar	75	64	70	75
Nükleer	3	17	12	8
Hidrolik	21	18	17	15
Diğer Yenilenebilirler	1	1	1	1

¹⁶ Uluğbay, agm, s.6.

Kaynak: Cenk Pala, "21.yy Dünya Enerji Dengesinde Petrol.", Avrasya Dosyası, Asam, Bahar 2003, S:1, C:9, Ankara, 2003, s.12.

Doğalgazda tümüyle ithalata bağımlı olan Türkiye’de , bugün % 23 civarında seyreden elektrik üretiminde doğal gaz payının, OECD bölgesinden çok daha önce, 2010 yılında % 30 ‘lara çıkacağı tahmin edilmektedir¹⁷. Hazar gazı için Türkiye ‘yi en uygun piyasa ve Avrupa’ya taşıma güzergahı haline getiren tablo da bu olmuştur. Enerji rezervleri rakamlarla ifade edilmekle birlikte, bu rakamlar sadece mevcut durumun yine mevcut teknolojilerle tespiti anlamındadır. Gerçek durum sürekli değişen ve gelişen teknolojik gelişmelerle farklılaşmaktadır. Dünyanın diğer bölgelerinde de petrol ve doğal gaz rezerv alanları bulunabileceği gibi, petrol benzeri yakıtlar da enerji sistemlerine dahil olabilmektedir.

Hazar Denizine kıyısı olan Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Rusya ve İran ile bölge hinterlandında yer alan Özbekistan, Hazar bölgesindeki temel üreticileridir. Ancak, dünyanın önemli ham petrol ve doğal gaz üreticilerinden Rusya ve İran ‘ın Hazar kıyısında önemli sayılabilecek bir petrol rezervi bulunmaktadır. Bugün bölgede yaşanan sorunların, Batı Sibiryaya petrol üretimi giderek pahalılaştıran Rusya ile dünya iktisadi sisteminden kopmuş durumda olan İran ‘ın, Hazar ‘ı kurtarıcı’ olarak görmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Hazar bölgesindeki doğal gaz ihracatının hızla artması ve 2010 ‘da 85 milyar m³ dolayında Hazar gazının yurt dışındaki piyasalara sevk edilmesi beklenmektedir.¹⁸

Petrol ve doğal gaz ihracat değerlerine bakıldığında, Hazar Bölgesi ham petrol ve doğal gaz ihracatının önümüzdeki 20 yıl içinde hızla artacağı anlaşılmaktadır. Günümüzde ham petrol üretiminin % 42’sini , doğal gaz üretimine sadece %9 ‘unu ihracata ayıran Hazar Bölgesi için, söz konusu oranların, 2010 ‘da % 60 ve % 40 ‘lara ulaşacağı tahmin edilmektedir.¹⁹

İhracata yönlendirilecek miktarların büyüklüğü, Hazar’ın 21. yüzyıl dünya enerji dengelerinde çok stratejik bir bölge olacağını kanıtlamaktadır.

¹⁷ Pala, agm, s.12.

¹⁸ Aynı, s.24.

¹⁹ Aynı.

Hazar bölgesinin boru hattı sistemi Sovyetler Birliği zamanında inşa edilmiş ve çoğunlukla Rusya Federasyonu'na hizmet vermiştir. Bu sistem günümüzdeki ihracat merkezlerine taşıyacak şekilde tasarlanmamış sadece iç piyasa ve komünist Doğu Avrupa'nın ihtiyaçlarının giderilmesi hedeflenmiştir. Mevcut haliyle Hazar Bölgesi 'nde veya yakınında bulunan boru hatlarının bakımsızlık nedeniyle daha fazla ihracat yapabilmeleri mümkün görülmemektedir. Aynı nedenlerden dolayı, 145 bin km'lik dev doğal gaz boru hattı ağının de Rus ' Gazprom' şirketinin kontrolü altında olması nedeniyle, özellikle Türkmenistan kendi gazını Rusya üzerinden ihraç etme konusunda çok zorlanmaktadır. Ayrıca Gazprom, Rus gazını Batı Avrupa'daki önemli piyasalara ihraç ederken, Türkmenistan gazını Ukrayna ve Gürcistan gibi ödeme zorluğu içindeki ülkelere yönlendirmektedir. Bundan dolayı Türkmenistan ticari kazanç elde edememektedir.

Aynı nedenle, Kazakistan ve Azerbaycan,yeni taşıma seçenekleri aramışlardır. Bugün, Rusya'nın kullanımına izin verdiği boru hattı kapasitesi , Atrou-Samara-Drujba (Dostluk) Boru Hattı ile Baltık Denizi'ne gönderilen toplam 875 bin varil /gün , Kuzey Hattı ile Novorossisk 'e gönderilen 100 bin varil/ gün ve batı hattı ile Supsa 'ya gönderilen 145 bin varil/gün Azeri petrolü ile sınırlıdır.²⁰

Bakü-Ceyhan boru hattı inşasından en büyük zararı OPEC görecektir. OPEC düşük petrol fiyatları ile mücadele etmekle birlikte , Hazar bölgesinden gelecek ilave petrol, OPEC 'in en güçlü ülkesi olan Suudi Arabistan'ın , çok uluslu şirketlerin ülkeye geri dönmelerini kolaylaştıracak birtakım adımlar atmasını gerekli kılacaktır. 11 Eylül sonrasında ABD ile Rusya ve ABD ile Suudi Arabistan arasında meydana gelen gelişmeler, Hazar 'ın daha da önem kazanmasını sağlamıştır.

Avrupa Birliği , petrol ithal eden bölge olarak daima kazanan tarafta yer almayı istemiştir. Petrol piyasasının global yapısından ötürü, petrolün nereden gönderildiğinin hiçbir önemi bulunmamaktadır. Fazladan piyasaya girecek olan petrolün, fiyat olarak piyasa dinamikleri nedeniyle düşeceği hesaplanmaktadır. Bu da Avrupa Birliği'nin işine gelmektedir.

Dünyanın en önemli petrol oyuncusu olan ABD'nin ise, Hazar petrollerinin dünya piyasalarına girmesi ile birlikte, diğer petrol ithalatçısı ülkeler gibi bu işten kazançlı çıkacağı düşünülmektedir. Buradaki kritik nokta, ABD'nin sorunlu Basra Körfezi

²⁰ Aynı, s.25.

'ne daha fazla bağımlı olmak istememesidir. Yapılan bir hesaplama göre, ABD, Basra 'dan yapılan ithalatın güvenliği sağlamak için varil başına 54 \$ civarında bir askeri harcama yapmak durumundadır.(1999)²¹ Böylece, ABD için Basra 'dan bir varil petrol ithal etmenin gerçek maliyeti çok daha fazla olmaktadır.

II-BAKÜ-CEYHAN BORU HATLARI

Azerbaycan petrolünü Türkiye üzerinden Akdeniz'e indirecek BAKÜ-CEYHAN Ham Petrol İhraç Boru Hattı ön anlaşması 9 Mart 1993'te imzalanmıştır. Türkiye, 21.yüzyılın ilk yarısında petrol ve doğalgazı dünya pazarlarına sunacak olan iki büyük Havza'nın kilit noktasında bulunmaktadır.

Hazar Denizinin altında bulunan zengin hidrokarbon rezervlerinin dünya enerji piyasalarına ulaştırılması meselesi, 20 Eylül 1994 tarihinde Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi SOCAR ile yabancı petrol şirketleri arasında imzalanan "Azerbaycan Petrollerinin Üretim Paylaşım Anlaşması(AİOC)" ile kritik bir aşamadan geçmiştir.²² Ana İhraç Boru Hattı yapımının uzun süreceğini düşünen Azeri, Çırak.Güneşli sahaları konsorsiyumu(AIOC) üyeleri, erken üretim petrolünün mevcut alt yapının kullanılarak Batı ve Kuzey petrol boru hatları ile Supsa terminaline ihraç edilmesini kararlaştırmıştır. Daha sonra AIOC üyeleri, Kuzey Hattı'nın Temmuz 1999'da saldırıya uğraması sonucu sadece Batı güzergahının kalması sebebiyle Bakü-Ceyhan projesine yönelmişlerdir.²³ Fizibilitesi, teknik, finansal ve hukuki değerlendirmeleri yapılan proje, 19 Kasım 1998'de İstanbul'da yapılan AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) toplantıları sırasında, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye Cumhurbaşkanı tarafından imzalanmıştır.²⁴ Ekim 2000'de, Bakü-Ceyhan projesini desteklemek üzere "Sponsor Grup" meydana getirilmiştir. Bu gruba Ekim 2001'de yapılan katılımlarla sponsor grubu tamamlanmıştır.

Sponsor Grup İçerisindeki Firmaların Payları Şöyledir:

BP Exploration Ltd. % 30.10

²¹ Aym, s.27.

²² Aym, s.31.

²³ Aym.

²⁴ Aym, s.32

SOCAR	% 25.00
Unocal BTC Pipeline Ltd.	% 8.90
Statoil BTC Caspian As	% 8.71
TPAO	% 6.53
ENI	% 5.00
TotalFinaElf	% 5.00
Itochu Oil Exploration Inc.	% 3.40
INPEX	% 2.50
ConocoPhillips	% 2.50
Delta-Hess Ltd.	% 2.36

A-PROJENİN GELİŞİMİ

Bölgede petrol ve doğalgaz denince ilk akla gelen yer Hazar Denizi'dir. Hazar Denizi, petrol ve Doğalgaz rezervleri açısından zengin bir kaynaktır. Bu zenginlik, başta Hazar'a kıyısı olan Rusya, İran, Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan olmak üzere, tüm bölgeyi ve hatta tüm dünyayı ilgilendirmektedir. Bölgenin önümüzdeki yüzyılda, Ortadoğu'dan sonra ikinci büyük petrol ihracat edilen bölgesi olacağı iddia edilmektedir. Yapılan bir araştırma, Azerbaycan'ın 143 yıllık rezervi olduğunu göstermektedir.²⁵ Başka bir araştırmaya göre ise, bölgede 150-200 milyar varillik bir petrol rezervi olduğu tahmin edilmektedir. Bu da, potansiyel ham petrol rezervlerinin %10'una denk düşmekte ve ekonomik değer olarak en az 4 trilyon dolar olarak hesaplanmaktadır.²⁶

1-Siyasal Gelişmeler

8 Aralık 1991'de Sovyetler Birliği'nin resmen dağılmasıyla birlikte, yeni dünya düzeni içerisinde dengeye oturtulmaya çalışılan Orta Asya ve Kafkasya'nın hangi yollardan dışa açılacağı yolunda arayışlar başlamıştır.²⁷

²⁵ Ali Faik Demir, Türk Dış Politika Perspektifinden Güney Kafkasya, Sağlam, İstanbul, Haziran 2003, s.244.

²⁶ Aynı, s.246.

²⁷ Atakan Gül, Ayfer Yazgan Gül, Avrasya Boru Hatları ve Türkiye, Sağlam, İstanbul, Şubat 1995, s.11.

Sovyetler Birliği döneminde dünya petrol piyasaları ile bağımsız ilişkileri bulunmayan bu ülkeler, bağımsızlıklarını kazanmaları ile birlikte, piyasalarda bölük prk parçalara sahip olabilmislerdir. Halbuki bu ülkelerin topraklarındaki doğal kaynaklar, ikinci bir OPEC veya başka bir senaryoya göre 2000’lerdeki OLGA(Oil and Gas Exporters Association/Petrol ve Doğalgaz İhracatçıları Birliği) olmaya adaydır. Soğuk savaş döneminin bitmesine rağmen jeopolitik savaş devam etmektedir. Rusya’nın bölgede zayıflaması ile batılı petrol şirketlerinin bölgeye gelmeye başlaması ve bölge ülkelerindeki milliyetçi akımların hızlanmasıyla özellikle hazar havzasında özel bir uluslararası sistem oluşmaya başlamıştır. Sovyetler Birliği döneminde Moskova’daki merkezi hkmet Hazar bölgesindeki doğal kaynakların işletilmesine engel olmuştur. Hazara kıyaslı olan cumhuriyetlerin kendi yer altı kaynaklarını kullanarak zenginleşmeleri ve hayat seviyelerini yükseltmeleri, Moskova’nın bağımlı tutma politikalarına uygun olmamıştır. Bu dönemde Moskova tüm kaynaklarını Rusya Federasyonu sınırları içerisinde bulunan bölgelere kullanarak, buralardaki petrol yataklarının işletilmesini sağlamıştır. Sibiryada bulunan petrol yatakları, batı pazarlarına boru hatları ile bağlanarak buradan döviz elde edilmeye çalışılmış ve i tüketimde de alternatif enerji kaynaklarının kullanılması teşvik edilerek i tüketime azaltılmasına çalışılmıştır. Daha fazla gelir elde edilebilmesinin bir diğer şekli olarak da Moskova, diğer cumhuriyetlerin batılı şirketlerle direk temasını önleyerek rekabeti önlemeye çalışmıştır. Bu yüzden de Hazar havzasındaki birçok petrol ve doğalgaz rezervine dokunulmamıştır. Sadece Azerbaycan petrolleri 2.Dünya savaşında bir miktar kullanılmıştır. Azerbaycan’da bugüne kadar 1 milyar 325 milyon ton petrol üretilmiştir.²⁸ ülkelerinden çıkan petrol ve doğalgazdan elde edilen gelirlerin, merkezi hkmetler tarafından başka yerlere aktarıldığını gören mahalli liderler, Sovyetler Birliği’nin dağılmasını beklemeye başlamışlardı. Özellikle Gorbaçov zamanında merkezi otoritenin zayıflamaya başlamasıyla birlikte, bu fırsatlardan nasıl yararlanılabileceği araştırılmaya başlanmıştır. Yeltsin’in 1991 yılında Sovyetler Birliği’nin dađıldđını ilan etmesiyle beraber merkezden idare edilen Sovyet enerji sistemi otoritesini kaybetmiş ve petrol arama, üretim ve taşıma sistemleri de etkisizleşmiştir. 1988 yılında günde 11 milyon varil olan üretim 1994 yılında 7 milyon varile kadar düşmüştür.²⁹ Bu dönemde Sovyetler Birliği’ni oluşturan

²⁸ Yasin Aslan, Hazar petrolleri Kafkas Kördüğümü ve Türkiye, Irmak, Ankara, Eylül 1997 ,s.11.

²⁹ Aynı, s.11.

cumhuriyetler, kendi topraklarındaki petrol kuruluşlarını millileştirmeye başlamışlardır. Böylelikle petrol ve gaz rezervlerinin kontrolü tamamen Moskova'nın elinden çıkmıştır. Her cumhuriyet, kendi milli servetlerinden daha fazla yararlanabilmek için batılı ortaklar aramaya başlamışlardı. Böylelikle batının siyasi ve ekonomik desteğini sağlayarak bağımsızlıklarının sağlanabileceği düşünüyorlardı. Bütün bu olan bitenler, Moskova'nın da gözünden kaçmamıştı. Moskova'nın korkusu, bölgeye gelmeye başlayan batılı şirketlerin sermayelerinin büyüklüğü karşısında onlarla rekabetin mümkün olamayacağı ve dolayısıyla Hazar bölgesinden dışlanma olasılığıydı. 1994 yılının Nisan ayında Rusya dışişleri bakanlığı İngiltere hükümetine, British Petroleum şirketinin Azerbaycan petrollerini işletecek konsorsiyuma başkanlık etmesini öne sürerek bir nota vermiştir.³⁰ Aynı Konsorsiyum'un içinde Amerikan şirketlerinin de olmasına rağmen, o zamana kadar Amerika'nın bu cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını desteklememesi sebebiyle Rusya tarafından herhangi bir tepki gelmemiştir. 1995 yılı sonlarına doğru Rusya, Hazar petroleri ve Orta Asya'nın kontrolünü yeniden ele geçirebilmek için yeni bir "Askeri Doktrin" ilan etmiştir.³¹ Bu doktrine göre Türkiye, Rusya tarafından ekonomik çıkarlara tehlike oluşturduğu gerekçesiyle düşman olarak ilan edilmiştir. Rusya'ya göre Türkiye, Türklük ve İslamiyet faktörlerini öne çıkararak bölgeye sızmakta ve Hazar petrolerinin kontrolünün batılı şirketlere geçmesini sağlamaktadır. Bu nedenle Azerbaycan ile Türkiye arasında karasal bağın oluşturulmasına engel olunmalıdır. Rusya bunun gerçekleştirilebilmesi için Ermeniler'in Azerbaycan topraklarına saldırılarını sağlamıştır.³² Buradaki amaç Azerbaycan'ın bölünebileceği tehlikesini gündeme getirerek Azerbaycan hükümeti üzerinde baskı sağlamaya çalışmaktır. Bununla birlikte Rusya enerji bakanlığı da, enerji kaynaklarının ülkenin milli güvenliğinin korunmasının bir diğer faktörü olduğunu öne sürerek, Enerji güvenliği doktrini hazırlamıştır. 1996 yılında ise Milli güvenlik doktrini kabul edilerek, özellikle Türkiye'nin bölgede güçlü bir konuma gelmesinin engellenmesi hedeflenmiştir.³³ Bunun için ise değişik bahanelerle bölgeye yüksek miktarlarda askeri yığınak yapılmıştır.

a-Boru Hattı Fikrinin Ortaya Çıkması

³⁰ Aynı, s.19.

³¹ Aynı, s32-34.

³² Aynı, s.35.

³³ Aynı, s.43,44.

Rusya, batılı şirketlerin ürettiği petrolün Karadeniz kıyısındaki Novorossiysk limanından taşınması ve oradan da gemilerle İstanbul ve Çanakkale boğazları yolu ile batı ülkelerine ihracı projeleri üzerinde durmuştur. Böylelikle, Türkiye Orta Asya bölgesinden uzak tutulabilecektir. 1995 yılında, Kazakistan petrol yataklarından Novorossiysk'e uzanacak olan boru hattı projesi anlaşması imzalanmıştır. Bu durum, Sibiry'a'dan İran'a, Avrupa'dan Orta Asya'ya bütün petrol şebekesi hattı'nın Rusya'nın kontrolüne geçmesini sağlayacağından, batılı şirketler tarafından tedirginlikle karşılanmış ve alternatif çözümler aranmaya başlamıştır. Çıkışı olmayan Avrasya petrolünün nereye açılması gerektiğine ilişkin düşüncelerde, tüketici konumundaki ülkeler, kendi coğrafyasına yakın olan bölgeleri savunmuşlardır. Akdeniz Bölgesi, batı pazarlarına en uygun Hinterland olarak kabul görmüştür. ABD ise, stratejik ve ekonomik açıdan ilgilendiği bölgede, ABD karşıtı hareketler yaratabilecek İslamcı akımları kuvvetlendirebilecek İran'ın etkisinin azaltılmasına önem vermektedir. Bu politika çerçevesinde, bölge ülkeleri ile tarihi, kültürel ve dinsel yakınlığı olan ve aynı zamanda müttefiki olan Türkiye'nin bölge ülkelerine bir model olmasının kendi lehine olacağını düşünmektedir.³⁴ Bölge ülkelerinin Türkiye'ye bakışlarında da, Türkiye'nin ABD ve Batı dünyası ile ilişkilerinin ciddi önemi bulunmaktadır. Türkiye ABD için vazgeçilmez ülke konumuna gelerek güçlenirken, ABD de bölgedeki varlığını ve etkisini Türkiye aracılığıyla güçlendirmeye, Orta Asya'da kendisine karşı ve düşman olan devletleri zayıflatmaya, ekonomik açıdan da dünyanın en zengin kaynaklarının bulunduğu bölgelerden birini kendi çıkarlarına uygun olarak kullanmaya çalışmaktadır. S.S.B.C. den bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan, yaşadığı politik sorunların yanı sıra serbest pazar ekonomisine geçiş sebebiyle ekonomik sorunlar da yaşamıştır. Bir önceki sistemde ekonomi merkezden yönetildiğinden ve devletçilik esas olduğundan, yeni sistemde ekonominin temel yapılarındaki farklılıklar, değişik problemlerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir.³⁵ Ayrıca Dağlık Karabağ savaşı sırasındaki savaş ekonomisi uygulamaları, Azerbaycan ekonomisi üzerinde derin yaralara yol açmıştır. Dağlık Karabağ sorununda ateşkes sürecine girilmesi ve politik gerginliklerin kısmen azalması ile birlikte, ülkede dış yatırımlar başlamıştır. Dış yatırımlar ağırlıklı olarak petrol ve petrol ürünlerine yapılmıştır.

³⁴ Demir, agm, s.302.

³⁵ Aynı, s.215.

Hazar Bölgesi 'ndeki petrol rezervlerinin miktarı konusunda çok çeşitli tahminler yapılmaktadır. Uluslararası Enerji Ajansı tarafından yayınlanan bölge ile ilgili kapsamlı bir rapora göre, Hazar Bölgesi toplam (ispatlanmış+muhtemel) petrol rezervleri 200 milyar varil düzeyindedir. Ajans, sadece ispatlanmış ham petrol rezervlerinin dahi, dünya toplam ispatlanmış petrol rezervinin % 4' üne denk geldiğini öne sürmektedir.³⁶ 2002 yılı Temmuz 'unda revize edilen ABD Enerji Bakanlığı verileri ise, Kaşağan keşfinin de dikkate alarak, Hazar Bölgesi toplam (ispatlanmış+muhtemel) petrol rezervinin 250 milyar varil civarında olduğunu göstermektedir.³⁷ 2001 yılı sonu itibarıyla, dünya toplam ispatlanmış ham petrol rezervlerinin, 1 trilyon varilden fazla ya da 143 milyar ton düzeyinde olduğu hesaplandığında, Hazar petrol potansiyelinin büyüklüğü daha da iyi anlaşılacaktır. Doğalgaz rezerv durumunu da gözden geçiren British Petroleum raporuna göre, 2001 yılı sonu itibarıyla dünya ispatlanmış doğal gaz rezervinin 155 trilyon m³ olduğu belirtilmiştir.³⁸ Hazar Bölgesi doğal gaz rezervlerinin de (ispatlanmış + muhtemel) 18 trilyon m³ olduğu öne sürülmektedir. Ajans, bölge ispatlanmış doğal gaz rezervlerinin dünya toplamından % 5 civarında pay aldığını ifade etmektedir.³⁹

Hazar Bölgesinin yeni bir Orta Doğu olmadığı, ancak yakın gelecekte rezervlerini tüketmesi beklenen ve stratejik açıdan batının elindeki en önemli petrol sahası konumundaki Kuzey Denizi'nin yerini almaya aday olduğu bilinmektedir. Mevcut durumda Hazar Bölgesinin belirlenen petrol rezervleri ve Kuzey Amerika gaz rezervleri mukayese edilebilecek durumdadır. Ayrıca, bölgenin tahmini petrol rezervlerinin Suudi Arabistan rezervlerine, tahmini petrol rezervlerinin ise İran rezervlerine eşit olduğuna inananlar da bulunmaktadır. Bugün, bölge ham petrol ve doğalgaz rezervlerinin büyük bir kısmının henüz geliştirilme aşamasında olduğundan, bölgedeki rezerv tespit işlemlerinin tamamlanamadığı düşünüldüğünde, dünya toplamındaki payın, çok yakın gelecekte hızla artacağı görülmektedir.

³⁶ Pala, agm, s.15.

³⁷ Aynı.

³⁸ Aynı, s.16.

³⁹ Aynı.

Tablo 6 ‘ dan, 2001 ‘ de 75 milyon varili aşan dünya toplam günlük petrol tüketiminin, % 1,9 luk bir yıllık ortalama artış hızıyla 2020 ‘de 4.2 trilyon m³ düzeyine ulaşacağı anlaşılmaktadır..

Tablo 6. Dünya Ham Petrol ve Doğal Gaz Talep Projeksiyonu

	Petrol (milyon varil/gün)	Doğal Gaz (Trilyon m ³ / yıl)
2001	75	2,4
2010	96	3,3
2020	115	4,2

Kaynak: Cenk Pala, "21.yy Dünya Enerji Dengesinde Petrol.", Avrasya Dosyası, Asam, Bahar 2003, S:1, C:9, Ankara,2003, s.17.

Hazar petrollerinin önemini arttıran asıl gösterge, başlıca talep merkezlerinin önümüzdeki yirmi yılda ithal petrole bağımlılık oranlarında belirgin bir artış beklenmesidir . Günümüzde toplam petrol tüketiminin %55 ‘ini ithal petrole karşılayan gelişmiş OECD bölgesinde, söz konusu oranın 2010’da %64 ‘e ve 2020 ‘ise %70 ‘e çıkacağı hesaplanmaktadır. Aynı oranların, Avrupa için sırayla %68 (2010) ve % 79 (2020) iken, Pasifik bölgesinde % 93’ler (2020) gibi çok yüksek seviyelere ulaşacağı düşünülmektedir.⁴⁰

Arz cephesinden bakıldığında da Hazar Petrolleri’nin önemi ortaya çıkmaktadır. 2020 yılında OPEC üyesi Orta Doğu ülkelerinin dünya petrol üretimindeki paylarının %58 civarında gerçekleşeceği ve geriye kalan %42 ‘lik pastadan Hazar Petrolleri’nin de küçümsenmeyecek bir pay alacağı tahmin edilmektedir.⁴¹ Son dönemde ABD ‘nin özellikle Suudi Arabistan ‘ı Rusya ile ikame etmesi gibi, genel olarak OPEC dışı kaynakların devreye alınması, OPEC payının tahmin edilenden küçük gerçekleşmesine de yol açabilecektir.

⁴⁰ Aynı.

⁴¹ Aynı.

Doğalgazda ithalata bağımlılık oranı % 15 'ler civarında seyreden OECD toplam doğalgaz tüketiminde ithalatın payının, 2010 'da en az % 26 ' ya ve 2020 'de ise en az % 32 'ye sıçrayacağı hesaplanmaktadır.⁴²

Hazar petrol ve gazının hedef piyasası konumundaki AB'nin , önümüzdeki 30 yıllık enerji tüketiminde dışa bağımlılık oranlarının petrolde % 90 'a , doğal gazda % 70 'e ve kömürde ise %100 seviyelerine yaklaşacağı hesaplanmaktadır.

Enerji ithalatındaki dışa bağımlılık bugün AB 'nin toplam ithalatının % 6 sına ve AB 'nin toplam GSYİH 'sinin de % 1.2 'sine denk gelmektedir. Petrol ithalatının % 45 'i Orta Doğu 'dan ve doğalgaz ithalatının ise % 42 'si tek başına Rusya Federasyonu 'ndan gerçekleştirilmektedir.⁴³ Mevcut üretim ve tüketim trendlerinin devam etmesi halinde, önümüzdeki 30 yıl içinde AB enerji bilançosunda yakıt payları Tablo 7 'deki gibi olacağı hesaplanmıştır. Petrolün payı mutlak ve nispi olarak aynı kalırken, petrol ve özellikle nükleer enerji kaynaklarının boşalttığı alanın doğalgaz kaynakları tarafından doldurulacağı düşünülmüştür.

Tablo 7. AB Enerji Bilançosunda Yakıt Payları

	2000	2030
Petrol	41	38
Doğalgaz	22	29
Kömür	16	19
Fosil Yakıtlar	79	86
Nükleer	15	6
Hidrolik+Diğer Yenilenebilir Enerjiler	6	8

Kaynak: Cenk Pala, "21.yy Dünya Enerji Dengesinde Petrol.", Avrasya Dosyası, Asam, Bahar 2003, S:1, C:9, Ankara, 2003, s.19.

⁴² Aynı, s.18.

⁴³ Aynı.

Mevcut durumda AB'nın en fazla dışa bağımlılık yaşadığı kaynak, toplam tüketimin % 76 'sının ithalatla karşılandığı petroldür.⁴⁴ "Özellikle Kuzey Denizi'ndeki rezervlerin 25 yıl içinde tükeneyecek olması ve yeni bir kaynak tespit edilememesi nedeniyle, bu oranın kabaca korunacağı hatta biraz daha artacağı öngörülmektedir."⁴⁵

b-Kronolojik Gelişmeler

Bakü-Ceyhan Projesinin Kronolojisi aşağıdaki gibidir:

- 1992-1997 Muhtelif Görüşmeler
- Mayıs 1998 İstanbul Mutabakat Zaptı(Azerbaycan,Gürcistan,Türkiye)
- Ekim1998 Ankara Deklarasyonu
(Azerbaycan,Gürcistan,Türkiye,Kazakistan,Özbekistan)
- Nisan 1999 İstanbul Protokolü(Azerbaycan,Gürcistan,Türkiye)
- Kasım 1999 Hükümetlerarası Anlaşmanın İmzalanması
(Azerbaijan,Gürcistan,Türkiye)
- Kasım 1999 İstanbul Deklarasyonu(Azerbaijan,Gürcistan,Türkiye)
- Ekim 2000 Müteahhitlik Anlaşması
- Ekim 2000 Hükümet Garantisinin imzalanması
- Kasım 2000 Temel Mühendislik Çalışmalarının Başlaması
- Mayıs 2001 Temel Mühendislik Çalışmalarının Sona Ermesi
- Haziran 2001 Detay Mühendislik Çalışmalarının Başlaması
- Haziran 2002 Detay Mühendislik Çalışmalarının Sona Ermesi
- Ağustos 2002 Detay Mühendislik-İş Tamamlama Belgesinin Sunulması
- Ağustos 2002 Arazi Temini ve İnşaatın Başlaması
- Eylül 2002 Temel Atma Töreni-Bakü
- Eylül 2002 Bakü-Ceyhan Türkiye Kesimi Sözleşme İmza Töreni-Ankara
- Eylül 2002 Temel Atma Töreni-Ceyhan

⁴⁴ Aynı.

⁴⁵ Aynı.

2-Ekonomik Gelişmeler

Türkiye, Transkafkasya ile ilişkilerinde önceliği ilk baştan beri kardeş ülke kabul ettiği Azerbaycan'a vermiş, Türk işadamları bu ülkeye yönelmiş ve bu ülkede yatırımlara girişmişlerdir.⁴⁶ 1998 yılı itibariyle petrol dışı yatırımlar 648,7 milyon dolara ulaşmış ve bu tutarın %32.9'luk kısmı Türkiye tarafından yapılmıştır.⁴⁷ Petrol ve Boru hatları konusunun ortaya çıkması, iki ülke ilişkilerine bir yoğunluk getirmiş ve iki ülke arasındaki ilişkilerde ekonomik beklentiler daha belirleyici olmuştur.

Bakü-Ceyhan hattı 25 milyon ton azeri petrolünü, 40-45 milyon ton Kazakistan petrolünü akitacaktır. Bakü'den Midyat'a kadar 1068 Km.olan hat, 540 Km.lik Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattına buradan bağlanacaktır.⁴⁸

a-Proje Yatırımı

PLE Mühendislik firması tarafından yapılan fizibilite çalışmasında, projenin yatırım maliyeti olarak 2.4 milyar dolar hesaplanmıştır. Bu tutarın yaklaşık 1.4 milyar dolarlık kısmı Türkiye sınırları içerisindeki kamulaştırma dahil maliyetlerdir. Bu masrafların tamamı projeye iştirak edecek firmalarca karşılanacak olup, Türkiye'ye hiçbir maliyet yükü getirmeyecektir. Sadece yatırım maliyetinin aşılması durumu için, karşılıklı anlaşmalarla kullanılması kararlaştırılmak üzere 300 Milyon Dolar tutarında Hükümet Garantisi sağlanmıştır.⁴⁹ Projenin esas süresi 40 yıl olmakla birlikte, katılımcı şirketlerin talep etmesi halinde 10'ar yıllık dönemlerle 2 kez uzatılması mümkün olacaktır.⁵⁰

Proje'nin teknik özellikleri şöyledir:

Maksimum Kapasite:	1 Milyon Varil/Gün
Toplam Uzunluk :	1774 Km.
Azerbaycan :	440 Km.

⁴⁶ Aynı, s.240.

⁴⁷ Aynı, s.218.

⁴⁸ Gül, agç, s.19.

⁴⁹ Pala, agm, s.35.

⁵⁰ Aynı.

Gürcistan	:	260 Km.
Türkiye	:	1074 Km.
Pompa İstasyonu	:	8 Adet (4 adedi Türkiye'de) ⁵¹

b-Projeden Sağlanacak Gelirler

Bakü Ceyhan projesinde Türkiye'nin geçiş ve işletmecilik hizmetleri karşılığında, kapasite kullanımına göre 1-16.yıllar arasında 140-200 milyon dolar/yıl, 17-40.yıllar arasında 200-300 milyon dolar/yıl gelir elde edebileceği hesaplanmıştır.⁵² Tam kapasite üretime geçilmesi ile birlikte gelirin daha da artacağı ve bunun yanısıra dolaylı kazançlar da elde edilebileceği hesaplanmaktadır.

B-ANLAŞMA SONRASI GELİŞMELER

Kafkasya temel olarak iki jeopolitik bölgeden ibarettir. Bunlardan birincisi Kuzey Kafkasya, ikincisi ise üç kafkas cumhuriyeti olan Gürcistan-Ermenistan ve Azerbaycan'ın oluşturduğu bölgedir.⁵³ Bu bölgeler oldukça stratejik bir kavşakta bulunmaktadır. Bölge halkı sosyal hareketliliğe ve jeopolitik geleneklere sahiptir. Aynı zamanda bu bölge Türkiye ile sınır oluşturmakta ve Rus jeopolitiğinin de en kırılgan noktası olarak tanımlanmaktadır. Bu bölgenin Rusya tarafından kontrol edilmesi, Rusya'nın sıcak denizlere çıkışını da temin edebilecektir.⁵⁴ Bu nedenle Rusya'ya bağımlı Kuzey Kafkasya bölgesinin oluşturulması gereklidir. Çeçenistan'ı Dağıstan'dan ayırarak İnguşetiya ve Dağıstan'ı Gürcistan'a bağlamak yoluyla ekonomik olarak gelişmiş fakat stratejik olarak Rusya'nın kontrolünde olan Kuzey Kafkasya bölgesinin ortaya çıkması mümkün görülmektedir.⁵⁵ Bu anlamda Hazar

⁵¹ Aynı, s.36.

⁵² Aynı, s.36.

⁵³ Aleksandr Dugin, Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım, Birinci Basım, Küre, Moskova, Temmuz 2003, s.177.

⁵⁴ Aynı.

⁵⁵ Aynı, s.179.

petrol boru hatları jeopolitik olarak çok önemli bir anlam taşımaktadır. ABD'nin stratejik planları, Hazar bölgesini Karadeniz'in Türk kıyıları ile birleştirerek bir jeopolitik kuşak meydana getirmektedir. Bu kuşak Rusya ve İran'ın kontrolünde olmamalıdır. ABD veya Türkiye'nin etkisi altındaki Gürcistan ve Azerbaycan devletleri bu projeye dahil edilmelidir.⁵⁶ Boru hatlarının yapılması, Hazar Karadeniz kuşağının Rusya'nın etkisinden çıkartılmasını zaruri kılmaktadır.

Bakü-Ceyhan petrol Boru Hattı projesi, siyasi olarak Orta Asya'nın yeniden yapılandırılması projelerinden birisidir. Orta Asya'nın yeniden yapılandırılması projelerinde Rusya, çıkarlarını en iyi şekilde korumaya çalışacaktır. Rus yazar Aleksandr Dugin'e göre "Türkiye'deki kürt ayrılıkçılığını desteklemek ve aynı zamanda İran'a etnik olarak yakın olan halkları Laik-Atlantikçilik kontrolünden çıkarmak niyetiyle ön plana sürmek gerekir. Bunun telafisi için Türkiye'ye Bağdat, Şam ve Riyad yoluyla güney istikametinde gelişimi teklif etmek veya Türkiye'de jeopolitik gidişatın temelden değişimi maksadıyla İran yanlısı köktencileri ve uzak gelecekte Atlantik karşıtı ve Avrasyacı vasfıyla Orta Asya Bloku'na girişi tahrik etmek lazımdır."⁵⁷

1-Ekonomik Gelişmeler

Anlaşmanın imzalanmasından sonra Türkiye, projedeki hisselerini arttırmak için çeşitli girişimler sürdürmüştür ve Azerbaycan'ın anlaşma gereği konsorsiyuma vermesi gereken 1.4 milyar doları vermekte zorlanması üzerine Azerbaycan'ın %5 hissesini satın almıştır.⁵⁸ Türkiye, anlaşma sonrası bölgedeki diğer petrol projeleri ile de yakından ilgilenmiş, Şahdenizi projesine %9 luk hisse ile katılmıştır. Yine Kürdaşı projesine %5, Araz-Alev-Şark platformlarının işletilmesi projelerine de %10 hisse ile katılmıştır. Son olarak 2.9 milyar dolar sermaye ile kurulan ve aralarında %34.5 lik hisse ile BP'nin de bulunduğu Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı Şirketi'ne TPAO (Türk Petrolleri Anonim Ortaklığı) da ortak olmuştur.⁵⁹

a-Türkiye'ye Etkileri

⁵⁶ Aynı, s.372.

⁵⁷ Aynı, s.79.

⁵⁸ Demir, agç, s.254.

⁵⁹ Aynı, s.267.

Bakü-ceyhan hattının en önemli sonuçlarından birisi kuşkusuz Boğazlardan geçiş yapmakta olan petrol trafiğinde bir artış olmamasıdır. Çünkü Rusya, geçişi bedava olan bu boğazları kullanarak petrol ihracatının gerçekleştirilmesini istemiştir. Fakat boğazların doğal yapısı, şu anda 7-8 milyon ton/yıl petrolün geçtiği boğazlardan 60-70 milyon ton/yıl kapasiteli bir taşımacılık için uygun değildir.

Türkiye, ekonomik ve politik hedefleri doğrultusunda, bölgedeki enerji kaynaklarından yararlanmak ve jeopolitik önemini arttırmak istemektedir. Gelecekteki büyük enerji ihtiyacı boru hatlarından karşılanacak ve ayrıca petrol ve doğalgazın taşınması ve pazarlanmasının üstlenilmesi ile ekonomik açıdan büyük getiriler sağlanacaktır.⁶⁰ Bakü-Ceyhan hattı'ndan Türkiye'nin geçiş vergisi ve işletmecilik hizmetleri karşılığı olarak, taşımak kapasiteye göre 1-16. yıllar arasında 140-200 milyon dolar, 17-40. yıllar arası 200-300 milyon dolar gelir elde edebileceği hesaplanmaktadır.⁶¹ Ayrıca, petrol ihtiyacında dışarıya bağımlı durumda olan Türkiye, bu ihtiyacını daha ucuza karşılamış olacaktır. İnşaat aşamasında yeni istihdam ve iş olanakları da oluşacak, boru hattı'nın geçtiği bölgelerde ekonomik canlanmalar yaşanacaktır. Boru hattı ve deniz terminali civarında bulunan yerleşim alanlarında çevresel yatırım programları uygulanacağından, genel çevre düzenlemeleri sağlanabilecektir. Ceyhan terminalinde bulunacak olan petrol, kriz zamanlarında Türkiye'nin stratejik petrol stok kapasitesinin artmasını da sağlayacaktır . Proje ile Ceyhan terminali uluslar arası petrol piyasası merkezlerinden birisi olacak, Mersin ve İskenderun limanları canlanacaktır. Ayrıca Boğazlardan gerçekleşen petrol sevkiyatı trafiği azalacağından, geçiş riskleri azalıp çevresel etkiler bakımından önemli avantajlar sağlanacaktır.⁶²

Bakü-Ceyhan hattı'nın yapımı, bölgeden Batı ülkelerine yapılması planlanan diğer petrol ve doğalgaz boru hatlarının da mevcut güzergah kullanılarak yapılmasını temin edecektir. Böylelikle Türkiye, tam anlamıyla bir enerji koridoruna dönüşecektir. Ceyhan, Bakü-Ceyhan projesi ile birlikte Akdeniz'in en büyük dağıtım terminali olacaktır. Amerika ve Batı Avrupa ülkeleri, körfezden alacakları petrolü Ceyhan'dan almayı tercih edeceklerdir.

⁶⁰ Aynı, s.318.

⁶¹ Pala, agm, s.36.

⁶² Aynı, s.36,37.

Bununla beraber Akdeniz Petrol Borsası Ceyhan'da oluşacaktır. Aynı zamanda Türkiye'nin Ortadoğu petrollerine olan bağımlılığı sona erecektir. İthal petrol için navlun ücreti ödenmeyeceği gibi, taşıma ve geçiş hakları gibi gelirleri olacaktır. Ayrıca petrol fiyatları Türkiye için indirimli fiyattan sağlanacaktır. Bölgedeki para hareketliliği Bankacılık sektörüne de ivme kazandıracaktır. Karayollarındaki petrol taşımacılığı azalacağından, ulaşım daha güvenli ve ekonomik olacaktır. Ayrıca daha ucuz enerji olan doğalgaz kullanımı yurtiçinde artacağından, diğer sektörlerin de enerji maliyetleri azalacak ve rekabet şansları artacaktır.

b-Bölge ve Dünya Ülkelerine Etkileri

20. yüzyıla damgasını vuran petrol,21.yüzyılda da dünya enerji dengesinde önemli bir paya sahip olacaktır.

Global enerji tüketiminde %40 gibi bir orana sahip olan petrolün, önümüzdeki yüzyılda da yaklaşık aynı oranlarda tüketiminin gerçekleşeceği beklenmektedir.⁶³ Hazar Petrolünün dünya iktisadi sistemi üzerindeki önemi, bu rakamlara bakıldığında anlaşılmaktadır. Avrupa ve Asya pazarlarında artan petrol ihtiyacının karşılanması, mevcut rezervlerin hızla geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. 2020 yılına kadar hava ve kara taşımacılığında büyüyecek olan enerji talebinin karşılanması ve 2 milyar ton'luk ilave tüketim artışının %59 unun bu sektörler tarafından kullanılacağı düşünüldüğünde, enerji kaynaklarının bu sektörler ve dünya ticareti için önemi bir kez daha anlaşılacaktır.⁶⁴ Bugünkü üretim düzeyleri veri olarak kabul edildiğinde, 2001 yılı sonu itibarıyla dünyamızın 41 yıllık petrol ve 62 yıllık doğalgaz stoku bulunmaktadır.⁶⁵ Bu nedenle yeni yatakların keşfedilmesi gereklidir. Hazar bölgesinde en son ENI (Uluslar arası Enerji Ajansı) tarafından yapılan araştırmalarda Hazar Bölgesi toplam petrol rezervleri 200 milyar varil olarak tespit edilmiştir. Bu rakam bile, dünya ispatlanmış petrol rezervlerinin %4'üne denk gelmektedir.⁶⁶ ABD enerji bakanlığı ise, bu rakamın 250 milyar varil civarında olduğunu tahmin etmektedir.

⁶³ Aynı, s.8.

⁶⁴ Aynı, s.9.

⁶⁵ Aynı, s.13.

⁶⁶ Aynı, s.15.

ABD'nin bölgedeki en önemli çıkarları ekonomik boyutlara sahiptir. Bölgede bulunan Petrol ve Doğalgaz kaynaklarının işletilmesi ve Batı pazarlarına ulaştırılması hem politik ve hem de stratejik olarak ABD'nin önem verdiği konulardır. Bölge ülkelerinin altyapılarını yeni kuruyor olmaları ABD için faydalanılması gereken fırsatlar oluşturmaktadır.

SSCB'nin ekonomik etkinliğinin sona ermesi ile birlikte bölgede yeni ülkeler ortaya çıkmıştır. Bu yeni ülkeler ve Rusya varlıklarını sürdürebilmek için güç kazanmak istemektedirler. Bugüne kadar dünyaya açılmamış olan Avrasya'nın güçlenmesi için ekonomik, güvenlik ve ulaşım sorunları için destek gerekmektedir.

Rusya, bu bölgede BDT ile ekonomik ve siyasi ilişkilerini güçlendirerek ve Moldova, Ermenistan, Kazakistan, Tacikistan ve Abhazya'da çeşitli üs ve barış gücü askerleri bulundurmaktadır. Böylece bölgenin kontrolünü tek başına ele geçirmeyi ve eski müttefikleri ile yeniden siyasi ve ekonomik birliktelik istemektedir.

Batı ülkeleri ise önceleri Rusya'yı bu konuda engellemek istememişlerdir. Fakat petrol anlaşması ile birlikte ister istemez bu bölgedeki pasif tutumlarından vazgeçmek durumunda kalacaklardır. Rusya ve Avrasya ülkeleri bu bölgede ekonomik olarak entegre olabilecekleri ülkeler aramaktadırlar. Avrasya ülkelerinin çevresi Rusya tarafından kapalı olduğundan ve dağılma sonrası Rusya'nın ekonomik durumu, Türkiye'nin ise sermaye, teknoloji ve üretim yetersizlikleri sebebiyle bu boşluk doldurulamamıştır.

Rusya'nın ihracatının %80'inin petrol ve doğalgaz olduğu düşünülürse, ekonomi, güvenlik ve ulaşım konularının toparlamak için petrol ana unsur olmaktadır. Azerbaycan için ise petrol, Batı'ya çıkış kapısıdır. Ayrıca Avrasya petroleri Rusya'nın sıcak denizlere iniş basamağının merkezidir. Bu nedenle Rusya bu bölgede de kusursuz bir denetim istemektedir. İran ise, kuzey bölgelerindeki Azeri azınlık dolayısıyla güçlü bir Azerbaycan'ı bölücü tehdit unsuru olarak görmektedir.

2-Siyasal Gelişmeler

II. Dünya Savaşı'nda sonra Türkiye, uluslararası siyasi düzende değişikliklere uygun olarak dış politikada işbirliği stratejisiyle daha fazla ilgilenmiştir. Bu çerçevede ekonomik yetersizlikler ve savunma ihtiyaçlarından dolayı, ABD ve Batı Avrupa devletleriyle ekonomik ve siyasi işbirliğini tercih etmiştir.

Türkiye, dış politika stratejisi olarak 'işbirliği' stratejisini Orta Asya bölgesinde de uygulamaya çalışmaktadır. Türkiye, Orta Asya ile ilgili düşünce ve planlarını tek başına gerçekleştirmeye kalktığında, ekonomik ve siyasal nedenlerle Orta Asya devletleri üzerinde istediği oranda etkili duruma gelemeyebileceğini, fakat uluslararası siyasal ve ekonomik sistemi şekillendirebilme gücüne sahip devletlerle işbirliği kurarak Orta Asya devletlerinin daha derinden etkilenebileceklerini ve kendi dış politika girişimlerini kendi istediği doğrultuda yönlendirebilme imkanına sahip olabileceğini boru hattı fikrinin ortaya çıkmasından sonra görmüştür. Türkiye, her şeyden önce, bölgeye ilişkin ekonomik ve siyasal hedeflerini gerçekleştirebilecek düzeyde ekonomik ve siyasal yeterliliğe sahip olmadığından, bölgedeki dış politika girişimlerinin muhtemel sorumluluklarını, ABD ve Batı Avrupa devletleri gibi ekonomik ve siyasal olarak güçlü devletlerle paylaşmanın kaçınılmaz olduğunu açıkça görmüştür.

Türkiye'de ilk petrol arama çalışmaları ve ilk sondajlar İskenderun ve çevresinde 1900'lü yılların başında yapılmış ve buralarda doğalgaza rastlanmıştır. Trakya-Mürefte'de yapılan sondajlarda ise petrol bulunmuş ve fakat düşük miktarda olduğu için kuyular kapatılmıştır. Irak sınırları içerisinde bulunan kuyular ve zengin ham petrol alanları ise, Osmanlı Devleti'nin 1.Dünya Savaşı'nı kaybetmesi ile elinden alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra bu bölgelerdeki zengin doğal kaynaklar için hak talebinde bulunulmuş, 1926 yılında imzalanan bir anlaşma ile, Irak'ın petrol gelirinin % 10'unun 25 yıl süreyle Türkiye'ye verilmesi karşılığında bu haklardan vazgeçilmiştir. Bu sürenin tam olarak kullanılmadığı bilinmesine rağmen, hangi sebeplerden ötürü bu haklardan vazgeçildiği günümüzde dahi devam eden bir tartışmanın konusudur.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan iktidar boşluğu nedeniyle, bölgedeki doğalgaz ve petrol potansiyeli Orta Asya'da ekonomik güç rekabetine yol açmıştır. Bölgedeki potansiyelin büyüklüğü, Orta Asya'daki jeopolitik rekabeti ekopolitik rekabete dönüştürmüştür.⁶⁷

a-Türkiye'ye Etkileri

⁶⁷ Gamze Güngörmüş Kona, Türkiye-Orta Asya İşbirliği Stratejileri ve Gelecek Senaryoları, Birinci Basım, IQ Kültür Sanat , İstanbul, Kasım 2002, s.109.

Türkiye, Kafkasya politikalarını Kurtuluş savaşından itibaren genel dış politikalarının içinde önemli bir yere koymuştur.⁶⁸ Bu dönemde Azerbaycan ile de özel ve yakın ilişkiler kurulmuştur. Mustafa Kemal, kurtuluş savaşı sırasında tarihi bağlarımızın olduğu Azerbaycan aracılığı ile Sovyet Rusya'dan yardım alınabileceğini ummuş yine bu ülke ile ilişkileri sayesinde Türkiye'nin bölgedeki etkinliğinin artırılabilceğini düşünmüştür. Ancak bu beklentiler, Türkiye'nin o dönemde en yakın destekçisi konumunda olan bolşevikler ile Azerbaycan arasında dengeli bir politika yürütmek zorunda kalması ve Bolşeviklerin Azerbaycan'da iktidarda bulunan Musavat partisini devirerek iktidara gelmesi ile gerçekleştirilememiştir.⁶⁹ Bu tarihten sonra da Azerbaycan Cumhuriyeti, Sovyet Sosyalist Azerbaycan Cumhuriyeti'ne dönüşmüştür.

S.S.C.B.nin dağılmasından sonra bölgedeki bağımsızlık hareketleri en başta Azerbaycan'ı etkilemiş ve Azerbaycan bağımsızlığını ilan etmiştir.(18 Ekim 1991)⁷⁰

Enerji kaynaklarının geçtiği ve dünya pazarlarına ulaştığı bir ülke konumunda olmak, Türkiye'ye politik ve stratejik açılardan da avantaj sağlayacaktır. Bakü-Ceyhan hattı, Doğu-Batı enerji koridorunun oluşturulması açısından önemli bir gelişme olacaktır.⁷¹

Bakü-Ceyhan projesi ile ilgili önemli adımlar atılmasına rağmen , bölge devletleri arasındaki dengelere ve çok uluslu şirketlerin yaklaşımlarına ciddi olarak yaklaşılmalı, gelişmeler yakından izlenerek Türkiye lehine çevrilmesine yönelik politikalar üretilmeli ve projenin bir an önce bitirilmesi için her türlü çaba gösterilmelidir. Bunun için ise ilgili kurumlar ve yapılar arasındaki iletişime önem verilmelidir. Bakü-Ceyhan yoluyla yapılacak taşımacılık, Türkiye'ye mali ve stratejik açılardan kazanç sağlayacaktır. Ayrıca boğazlar'ın Rusya petrolünün taşınmasındaki planları sdaıdışı bırakarak, hem boğazların güvenliği sağlanacak ve hem de Rusya'nın boğazlar üzerinde kurmayı planladığı varlık girişimlerini engelleyecektir.⁷²

b-Bölge ve Dünya Ülkelerine Etkileri

⁶⁸ Demir, agç, s.35.

⁶⁹ Aynı, s.42.

⁷⁰ Aynı, s.93.

⁷¹ Aynı, s.318.

⁷² Kona, agç, s.376.

1994 yılında imzalanan 'Asrın Anlaşması' olarak bilinen petrol anlaşması görüşmeleri devam ederken Gürcistan, kendi açısından çok etkili ve genel bir değerlendirme yaparak ve Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgal etmesini de fırsat bilerek, petrol boru hattının kendi topraklarından geçmesini temin etmiştir.

Ermenistan 1997 yılında boru hatlarına karşı ilgi göstermeye başlamıştır. Fakat işgal etmiş olduğu Azerbaycan toprakları sebebiyle bu projenin dışında bırakılmış olan Ermenistan, boru hatlarının kendi topraklarından geçmesi için çaba göstermiş ve ABD'de bulunan Ermeni diasporasını da devreye sokarak Bakü-Ceyhan boru hattının Gürcistan üzerinden geçmesi halinde çok pahalıya mal olacağı propagandasını yapmaya başlamıştır. Amerika Ticaret ve Kalkındırma Ajansı'nın Ermenistan üzerinden Bakü-Ceyhan boru hattı'nın gerçekleştirilmesi halinde 400-700 milyon dolar tasarrufta bulunacağı bilgisi Amerikan Senatosu'na verilmiştir.⁷³ Ayrıca Gürcistan üzerinden geçirilmesi planlanan boru hattının Ermenistan'ın işgal ettiği topraklardan 10-15 Km. mesafede olacağından, buralardaki boru hattı güvenliğinin temin edilemeyebileceğini belirterek boru hattının kendi topraklarından geçirilmesi halinde güvenliğin sağlanabileceğini söylemiştir. Bölgede gelişen son ekonomik ve siyasal olaylar ışığında Ermenistan, hazar enerji hatları konusunda geç kaldığından politik olarak başarısız olmuştur. Böylelikle Ermenistan enerji bakımından Rusya'ya bağımlı hale gelmiştir.

ABD, SSCB'nin dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan bu siyasi coğrafyada üç bölge ile daha fazla ilgilenmektedir. Bunlar, Rusya'nın Avrupa'da alternatifi olarak gördüğü Ukrayna, Kafkasya Bölgesi ve Orta Asya'dır. Kafkasya bölgesinde en büyük önem, zengin petrol kaynaklarına sahip Azerbaycan, Orta Asya bölgesinde ise Özbekistan'dır. Bu yaklaşım sonucu ABD, Taşkent-Bakü-Tiflis-Kiev hattı'na çok büyük önem vermektedir. ABD'nin bu bölgede beraber hareket edebileceği en güvenilir müttefik olarak Türkiye, en büyük tehdit olarak ise İran görülmektedir. ABD'nin Kafkasya bölgesinde önem verdiği Azerbaycan'ın, küçük bir ülke olmasına rağmen sahibi olduğu zengin petrol kaynakları dikkate alındığında stratejik önemi ortaya çıkmaktadır. Bu ülke, bağımsızlığını kazanmasının ardından tüm bölge ve dünya ülkelerinin dikkatini çekmiştir. Azerbaycan'a ABD ve diğer dünya ülkelerinin neden bu denli önem verdiğinin daha iyi anlaşılabilmesi için, ABD'nin siyasi ve ekonomik hedeflerinin incelenmesi gerekmektedir.

⁷³ Hatem Cabbarlı, Bağımsızlık Sonrası Ermenistan'ın Enerji Politikası, *Avrasya Dosyası*, s.257.

ABD'nin bölgeye yönelik dış politikasında en önemli yeri, bölgedeki petrol kaynakları tutmaktadır. ABD, SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan yeni bağımsız ülkelerle önceleri mesafeli ilişkiler kurmuş ve bölgenin Rusya'nın kontrolünde kalmasına, böylelikle Rusya ile Batı arasında sıcak ilişkiler kurulmasına ilişkin politikalar gütmüştür. Ancak Rusya'nın istikrarlı bir yapı kurmasından sonra, bu ülkenin Transkafkasya ülkelerinde tek başına egemen olma politikalarını engellemeye yönelik çalışmalar başlatmış, Rusya'yı da diğer bölge ülkeleri gibi sınırlı bir konumda tutmak istemiştir. ABD'nin bölgede önemle izlediği diğer ülke olan İran ise, Humeyni dönemiyle birlikte ABD'nin en büyük düşmanı olmuştur. Bu bölgedeki aşırı İslamcı İran'ın etkili bir konuma gelebilme olasılığından rahatsız olan ABD, bölge ülkeleri için laik Türkiye modelini desteklemeye başlamıştır.

Din, kültür, etnik yapı, dil gibi çeşitliliğin çok olduğu bölge, bağımsızlık hareketleri ile birlikte karışmış ve birçok bölgede çatışmalar başlamıştır. ABD, kendisini dünyanın etkin ve barışı sağlayabilecek en büyük gücü olarak gördüğünden, bölgedeki çatışmaların sona erdirilmesi için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Böylelikle, bölge ülkeleri ile ikili ilişkiler geliştirme fırsatı bulmuş, bölgedeki politik ağırlığını arttırarak bölgesel güçlerin hareket alanını sınırlandırmıştır.

11 Eylül saldırıları, ABD politikalarında yeni bir dönemin başlamasını sağlamıştır.

Terörist eylemlerin ön plana çıkmasına tepki olarak, ABD tarafından çok önemli ve radikal kararlar alınmaya başlanmıştır. Kafkasya'nın kökten dinci hareketlerin merkezi konumunda görülmesi sebebiyle bu ülkenin bölgeye olan ilgisi daha da artmıştır. Avrupa'nın önemli güçleri olan Fransa ve Almanya, özellikle Orta Asya ile ilgilenmektedirler. Her iki ülke farklı alanlarda çalışmalar yaparak politik ve ekonomik girişimlerde bulunmaktadır. Fransa, bölgesel sorunlarda AGIT, BM ve AB içinde Kafkasya'ya yönelik uygulamalarda öncü rol oynamaktadır. Dağlık Karabağ sorununda, Azeri-Ermeni çatışmalarındaki barışçıl girişimler, bunun örneklerini teşkil etmektedir. Fransa, Ermenistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra bu ülke ile çok daha fazla ilgilenmiş, sözde Ermeni soykırımı konusundaki Türkiye'nin duyarlılığının bilinmesine rağmen Ermeni yanlısı tutum takınmıştır.

Fransa, Rusya'nın bölgedeki kontrolünün azalmasına önem vermiş, bölge ülkelerinin en kısa sürede ekonomik ve politik olarak gelişmelerini arzulamıştır. Bu çerçevede Azerbaycan ile ortak Sanayi ve Ticaret Odası oluşturmuş, Bakü şehri'nin içme suyu dağılımı projesi ile ilgilenmiştir. Yine bölge ülkelerinden Gürcistan ile enerji, tarım, telekomünikasyon gibi konularda çeşitli anlaşmalar imzalamıştır . Bu bölgedeki diğer yatırımlar konusunda ise Türkiye ile ortak hareket etmek istemektedir.

Fransa , bölgenin altyapı açısından desteğe muhtaç olmasını ve bölge ülkelerinin Avrupa ile ilişkilerini geliştirmek istemesini fırsat bilerek, enerji kaynağı zengini olan bu bölgeye yönelmiştir.

Almanya ise, SSCB ve Rusya ile ilişkilerinde sürekli olarak titiz ve dikkatli olmuştur. Almanya, tehdit algılamasında birincil olarak bölgede oluşabilecek istikrarsızlığın önemli olabileceğini düşündüğünden, Rusya'nın mutlaka sistem içerisinde kalmasını istemiştir. Bu nedenle çatışmaların önlenmesine yönelik olarak AGIT tarafından yapılan girişimleri yetersiz olarak bulmaktadır. Almanya, I.ve II. Dünya Savaşlarından itibaren başlayan bölgeye karşı ilgisini hala devam ettirmektedir. Özellikle ekonomik açıdan bu ülkenin ağırlığı ve etkisi artmaktadır. Bakü havaalanının yapılması için Azerbaycan'a 10 milyon mark kredi verilmiştir. Ayrıca Gürcistan'a elektronik ekipman, kamyon ve gıda ürünleri ihraç ederek bu ülkeden de altın, nikel, bakır, meyve ve sebze ithal etmektedir. Yine Gürcistan'a çay ve şarap üretim tesisleri için yatırımlar yapmaktadır.

III-TÜRK PETROKİMYA SANAYİİ

Bakü-Ceyhan projesi'nin Türkiye ekonomisindeki en büyük etkisini Petrokimya Sanayii'nde göstereceği düşünülmektedir. Bu yüzden Türk Petrokimya sektörünün yakından incelenmesi gerekmektedir.

Türkiye'de Petrokimya Sanayii'nin öncü ve en büyük kuruluşu PETKİM'dir. Bunun yanısıra petrokimya tesisleri kurmak için özel sektörden de yeni girişimler vardır. Konukoğlu grubu 602 trilyona mal olması planlanan bir yatırımı Adana'da, Sanko grubu 565 trilyona mal olması planlanan yatırımı Yumurtalık'ta gerçekleştirmek üzere çalışma yapmaktadırlar. Hazinesinin de % 200 vergi indirimi ve % 100 gümrük muafiyeti sağladığı bu projeler gerçekleştirildiğinde yılda 350 bin ton etilen, 160 bin ton propilen, 240 bin ton da polietilen üretilebilecektir

A-PETROKİMYA SANAYİİNDEKİ MEVCUT DURUM

Petrokimya sanayii, nafta, LPG, doğalgaz gibi girdileri kullanarak plastik, lastik elyaf gibi hammadelerin üretilmesini ve ambalaj, elektronik, otomotiv, inşaat, tarım ve tekstil gibi birçok sektörde bunların kullanılmasını sağlayan bir sanayi koludur.

Petrokimya sanayi, üretim teknolojileri ve ürün çeşitlerindeki artışların sürekliliği sayesinde dünya ekonomisinde büyük bir öneme sahip lider sektör konumuna ulaşmıştır. 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişen bu sektör, birçok doğal hammadde yerine ikame edilmeye başlanmış, kullanım, dayanım, maliyet üstünlükleri sayesinde ekonominin temel unsurlarından biri haline gelmiştir. Bugün dünya GSMH sinin % 5 ini kimyasal ürünler, bunun yarısını da petrokimyasal ürünler oluşturmaktadır.

Hammadde ve enerji fiyatlarına karşı çok duyarlı olan petrokimya sanayinde, dünyadaki genel ekonomik gelişmeler paralelinde arz-talep dengelerine bağlı olarak karlılık ve fiyatlar açısından dönemsel değişimler yaşanmaktadır. Düşük karlılık dönemlerinde şirketlerin rekabet güçlerini artırmak ve karlılıklarını yükseltmek amacıyla, tek başlarına veya başka şirketlerle birleşerek faaliyet alanlarını daraltmaya, genişletmeye veya değiştirmeye yöneldikleri görülmektedir.

Petrokimyasal ürünler insan hayatının vazgeçilmez bir parçası haline gelmiş ve sektördeki gelişmeler yaşam standartlarını önemli ölçüde arttırmıştır. Ürünleriyle diğer sektörlerin de gelişmesini sağlayan petrokimya endüstrisi, bir ülkenin sanayileşme seviyesinin göstergesi olmuştur.

Petrokimya sanayi Türkiye'ye 1960'lı yıllarda gelmiş ve kısa sürede hızlı bir gelişim göstermiştir. 1965 yılında, ülkede petrokimya sanayinin kurulması ve geliştirilmesi amacıyla Petkim kurulmuştur.

Petkim'in İzmit Yarımca ve İzmir Aliğa petrokimya kompleksleri, ana hammaddeleri olan nafta'nın temin kolaylığı dikkate alınarak rafinerilerin yanına kurulmuştur.⁷⁴

⁷⁴ DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Petrokimya Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara 2001, s.5

Petkim'in ilk kompleksi Yarımca'da kurulmuş ve 1970 yılında devreye alınmıştır. Hızlı artan yurtiçi talep nedeniyle, komplekste yer alan fabrikaların büyük bir kısmı % 100 kapasite artışı ile tevsi edilmelerine rağmen, Yarımca Kompleksi artan talebi karşılamakta yetersiz kalmıştır. Petkim'in ikinci kompleksi, günün optimum kapasiteleri ve modern teknolojileri kullanılarak Aliğa'da kurulmuş ve 1985 yılında devreye alınmıştır. Petkim çalışır durumdaki 5 fabrikası ile Yarımca Kompleksi'ni 01.11.2001 tarihinde Tüpraş'a devretmiştir.

Türkiye'de temel petrokimya sanayinde faaliyet gösteren diğer firmalar 240 000 ton/yıl Dimetil Tereftalat (DMT) kapasitesi ile SASA ve 40 000 ton/yıl Polistiren (PS) kapasitesi ile Başer Kimya firmalarıdır.

Türkiye'de petrokimyasal ürünlerin talep artış hızları dünya ortalamalarının çok üzerindedir. Diğer taraftan, Türkiye petrokimya sektöründe arz, taleple aynı hızla artmamaktadır. Türkiye petrokimya sanayinin en önemli temsilcisi olan Petkim'in çeşitli fabrikalarında tevsi ve modernizasyon yatırımları ile önemli kapasite artışları sağlanmasına rağmen hızla artan yurtiçi talep karşısında yurtiçi arz son derece yetersiz kalmaktadır.

Talepteki hızlı büyüme ve arzdaki yetersiz artış nedeniyle yurtiçi üretimin pazar payı hızla azalmakta ve Türkiye'nin petrokimyasal ürünler ithalatı da hızla artmaktadır. Bu da, bir yandan sektörün hem yurtiçindeki hem de dünyadaki rekabet gücünü olumsuz etkilerken diğer taraftan çok yüksek olan petrokimya sektörü katma değerinin yurtdışında kalmasına neden olmaktadır.

Bu nedenlerden dolayı, Türkiye petrokimya sanayinin ihtiyacı olan yatırımların acilen hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Ülkemizin kalkınma çabaları, birçok sektörde sağlanan ve beklenen gelişmeler ve hızlı nüfus artışı gibi nedenler de gözönüne alındığında Türkiye petrokimya sanayinin büyük bir gelişme potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Türkiye petrokimya sanayi henüz pazar doygunluğuna erişmemiştir. Türkiye'de kişi başına termoplastik tüketimi 21 kg civarında iken bu oran gelişmiş ülkelerde 75-100 kg arasında değişmektedir.

Türkiye petrokimya sektörünün en büyük avantajı, yakınındaki hammadde zengini büyük petrokimya üreticilerinin varlığına rağmen, yurtiçi talebin, dünya ölçeğinde yurtiçi üretim yapılabilecek düzeyde oluşudur.

Türkiye petrokimya sanayi sahip olduğu avantajlarla rekabet gücü yüksek önemli bir bölgesel oyuncu niteliğine dönüşme fırsatına sahiptir. Bu fırsatın en iyi şekilde değerlendirilebilmesi için, uygun ortamın hazırlanması ve zamanın iyi kullanılması gerekmektedir.

1-Temel ve Ara Petrokimyasal Maddeler

a-Etilen-Propilen

Petrokimya sanayii'nin temel başlangıç hammaddeleri olan Etilen ve Propilen,Nafta hammaddesinin işlenmesi ile üretilir.⁷⁵

Türkiye , Etilen-Propilen ihtiyaçlarını karşılamak için 2000-2003 yılları arasında, Coast in Freight (CIF) 5.940.000 USD ihracat, 19.460.000 USD ithalat yapmış ve sonuç olarak 13.520.000 USD tutarındaki kaynağını yurtdışına aktarmıştır.

Tablo 8.Türkiye'nin Etilen-Propilen İhracat ve İthalatı

	2000		2001		2002		2003	
	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD
İTHALAT	17996	10.4	16500	9.06	0	0	0	0
İHRACAT	5200	2.1	4890	1.6	4584	2.24	0	0
FARK	-12796	-8.3	-11610	-7.46	4584	2.24	0	0

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Bilgi Disketi, 2004

b-Bütadien

Çoğunlukla halı tabanlarının yapımında ve kağıt kaplamasında kullanılan Bütadien, darbeye ve ısıya dayanıklı olma özelliğinden dolayı sert boruların ve dayanıklı araba ve alet parçalarının yapımında da kullanılmaktadır.⁷⁶

Türkiye , Bütadien ihtiyacını karşılamak için 2000-2003 yılları arasında, (CIF) 7.270.000 USD ithalat yapmış ve sonuç olarak 7.270.000 USD tutarındaki kaynağını yurtdışına aktarmıştır.

⁷⁵ Aynı,s.98

⁷⁶ DPT,s.124

Tablo 9. Türkiye'nin Bütadien İhracat ve İthalatı

	2000		2001		2002		2003	
	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD
İTHALAT	6220	2.73	4591	2.16	2494	0.56	3105	1.82
İHRACAT	0	0	0	0	0	0	0	0
FARK	6220	2.73	4591	2.16	2494	0.56	3105	1.82

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Bilgi Disketi, 2004

c-Aromatikler

Benzen, Toluen, Ortoksilen ve Paraksilen'den oluşan ürünlerdir. Kauçuk, Naylon, Boyar maddeler, reçine, deterjan, patlayıcı maddeler ve polyester üretimlerinde kullanılırlar.⁷⁷

Türkiye , Aromatikler ihtiyacını karşılamak için 2000-2003 yılları arasında, (CIF) 205.470.000 USD ihracat, 270.570.000 USD ithalat yapmış ve sonuç olarak 65.100.000 USD tutarındaki kaynağını yurtdışına aktarmıştır.

Tablo 10. Türkiye'nin Aromatikler İhracat ve İth.

	2000		2001		2002		2003	
	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD
İTHALAT	205176	90.01	151495	66.09	130114	50.32	133011	64.15
İHRACAT	120273	44.42	137947	38.06	152473	50.74	149542	72.25
FARK	-84903	-45.59	-13548	-28.03	22359	0.42	16531	8.1

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Bilgi Disketi, 2004

d-Vinil Klorür Monomer

Polivinil Klorür'ün hammaddesidir. Normal şartlar altında renksiz bir gazdır.⁷⁸

Türkiye , Vinil Klorür Monomer ihtiyaçlarını karşılamak için 2000-2003 yılları arasında, (CIF) 73.200.000 USD ithalat yapmış ve sonuç olarak 73.200.000 USD tutarındaki kaynağını yurtdışına aktarmıştır

⁷⁷ DPT, s.139-142

⁷⁸ Aynı, s.161

Tablo 11. Türkiye'nin Vinil Klorür Monomer İhracat ve İth.

	2000		2001		2002		2003	
	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD
İTHALAT	66746	40.83	16388	6.65	40548	17.67	16301	8.05
İHRACAT	0	0	0	0	0	0	0	0
FARK	66746	40.83	16388	6.65	40548	17.67	16301	8.05

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Bilgi Disketi, 2004

e-Stiren

Akrilonitril Bütadienstiren ve Polistiren'in hammaddesidir.⁷⁹ 1975-1991 yılları arasında Türkiye'de de üretimi yapılmış, bir ara üretime ara verildikten sonra 1990 lı yılların sonunda tekrar üretimine başlanmıştır.

Türkiye , Stiren ihtiyacını karşılamak için 2000-2003 yılları arasında, (CIF)140.000 USD ihracat, 119.810.000 USD ithalat yapmış ve sonuç olarak 119.670.000 USD tutarındaki kaynağını yurtdışına aktarmıştır.

Tablo 12. Türkiye'nin Stiren İhracat ve İthalatı

	2000		2001		2002		2003	
	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD
İTHALAT	51463	43.94	31646	17.32	41289	28.27	40495	30.28
İHRACAT	25.2	0.02	35.4	0.03	49	0.04	51	0.05
FARK	-51437.8	-43.92	-31610.6	-17.29	-41240	-28.23	-40444	-30.23

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Bilgi Disketi, 2004

f-Akrilonitril

Akrilik iplik ve elyaf üretimi başta olmak üzere reçine, adiponitril, nitril kauçukları ve akrilamid üretimlerinde kullanılmaktadır.⁸⁰

⁷⁹ Aynı, s.178

⁸⁰ Aynı, s.191

Türkiye , Akrilonitril ihtiyaçlarını karşılamak için 2000-2003 yılları arasında, (CIF) 56.260.000 USD ihracat, 230.150.000 USD ithalat yapmış ve sonuç olarak 173.890.000 USD tutarındaki kaynağını yurtdışına aktarmıştır.

Tablo 13.Türkiye'nin Akrilonitril Ihracat ve İthalatı

	2000		2001		2002		2003	
	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD
İTHALAT	175843	145	118896	85.15	0	0	0	0
İHRACAT	23829	20	28537	15.9	16076	10.46	12948	9.9
FARK	-152014	-125	-90359	-69.25	16076	10.46	12948	9.9

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Bilgi Disketi, 2004

g-Saf Tereftalik Asit

Polyester ürünlerin (Polyester elyaf ve iplik, PET şişe, film) üretiminde kullanılır.⁸¹

Türkiye , Saf Tereftalik Asit ihtiyacını karşılamak için 2000-2003 yılları arasında, (CIF) 5.620.000 USD ihracat, 426.140.000 USD ithalat yapmış ve sonuç olarak 420.520.000 USD tutarındaki kaynağını yurtdışına aktarmıştır.

Tablo 14.Türkiye'nin Saf Tereftalik Asit Ihracat ve İth.

	2000		2001		2002		2003	
	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD
İTHALAT	210260	118.53	178596	92.37	214304	109.58	176305	105.66
İHRACAT	290	0.15	1291	0.6	9635	4.87	0	0
FARK	-209970	-118.38	-177305	-92.31	-204669	-104.71	176305	105.66

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Bilgi Disketi, 2004

h-Kaprolaktam

Naylon 6 sentetik iplik ve elyafın hammaddesidir.⁸²

⁸¹ Aym, s.208

⁸² Aym, s.233

Türkiye , Kaprolaktam ihtiyacını karşılamak için 2000-2003 yılları arasında, (CIF)20.000 USD ihracat, 102.350.000 USD ithalat yapmış ve sonuç olarak 102.330.000 USD tutarındaki kaynağını yurtdışına aktarmıştır.

Tablo 15.Türkiye'nin Kaprolaktam İhracat ve İthalatı

	2000		2001		2002		2003	
	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD
İTHALAT	21635	30.36	20522	23.82	20988	23.18	18575	24.99
İHRACAT	0	0	0	0	10	0.01	10	0.01
FARK	-21635	-30.38	-20522	-23.82	-20978	-23.17	-18565	-24.98

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Bilgi Disketi, 2004

i-Etilen Oksit/Etilen Glikol

Suyun donma noktasını düşürdüğünden genel olarak antifriz üretiminde kullanılır. Ayrıca polyester elyafı, fren sıvısı, dinamit, glikol diasetat, selüloz boya, reçine, ester, eter, matbaa mürekkebi, yapıştırıcı üretimlerinde ve endüstriyel soğutma sistemlerinde kullanılır.⁸³

Türkiye , Etilen Oksit/Etilen Glikol ihtiyaçlarını karşılamak için 2000-2003 yılları arasında, (CIF) 13.490.000 USD ihracat, 245.710.000 USD ithalat yapmış ve sonuç olarak 232.220.000 USD tutarındaki kaynağını yurtdışına aktarmıştır.

Tablo 16.Türkiye'nin Etilen Oksit/Etilen Glikol İhracat ve İthalatı

	2000		2001		2002		2003	
	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD
İTHALAT	130063	66.46	108338	48.28	109594	45.17	114928	85.8
İHRACAT	7646	3.9	12948	5.1	7144	2.7	2902	1.79
FARK	-122417	-62.56	-95390	-43.18	-102450	-42.47	-112026	-84.01

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Bilgi Disketi, 2004

j-Ftalik Anhidrit

⁸³ Aynı,s.250

Plastifiyanlar, Doymamış polyester reçineleri ve Alkid reçineleri üretiminde kullanılır.⁸⁴

Türkiye ,Ftalik Anhidrit ihtiyacını karşılamak için 2000-2003 yılları arasında, (CIF) 11.810.000 USD ihracat, 43.160.000 USD ithalat yapmış ve sonuç olarak 31.350.000 USD tutarındaki kaynağını yurtdışına aktarmıştır.

Tablo 17.Türkiye'nin Ftalik Anhidrit İhracat ve İthalatı

	2000		2001		2002		2003	
	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD
İTHALAT	23548	14.32	94307	4.5	18062	11.03	20644	13.31
İHRACAT	5895	3.1	6038	2.7	7056	3.5	4343	2.51
FARK	-17653	-11.22	-88269	-1.8	-11006	-7.53	-16301	-10.8

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Bilgi Disketi, 2004

2-Termoplastikler

a-Alçak Yoğunluk Polietilen

Türkiye , Alçak Yoğunluk Polietilen ihtiyaçlarını karşılamak için 2000-2003 yılları arasında, (CIF) 31.120.000 USD ihracat, 417.120.000 USD ithalat yapmış ve sonuç olarak 386.000.000 USD tutarındaki kaynağını yurtdışına aktarmıştır.

Tablo 18.Türkiye'nin Alçak Yoğunluk Polietilen İhracat ve İthalatı

	2000		2001		2002		2003	
	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD
İTHALAT	137601	115.7	91137	64.85	158732	105.67	172850	130.9
İHRACAT	8532	6.5	26322	16.84	9484	6	2434	1.78
FARK	-129069	-109.2	-64815	-48.01	-149248	-105.61	-170416	-129.12

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Bilgi Disketi, 2004

b-Linear Alçak Yoğunluk Polietilen

⁸⁴ Aym,s.267

Türkiye , Lineer Alçak Yoğunluk Polietilen ihtiyacını karşılamak için 2000-2003 yılları arasında, (CIF) 37.000 USD ihracat, 156.470.000 USD ithalat yapmış ve sonuç olarak 156.433.000 USD tutarındaki kaynağını yurtdışına aktarmıştır.

Tablo 19.Türkiye'nin Lineer Alçak Yoğunluk Polietilen İhracat ve İth.

	2000		2001		2002		2003	
	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD
İTHALAT	38622	30.83	43311	28.36	65986	41.49	79402	55.79
İHRACAT	0	0	11	0.01	8	0.006	32	0.027
FARK	-38622	-30.83	-43300	-28.35	-65978	-41.484	-79370	-55.763

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Bilgi Disketi, 2004

c-Yüksek Yoğunluk Polietilen

Türkiye , Yüksek Yoğunluk Polietilen ihtiyacını karşılamak için 2000-2003 yılları arasında, (CIF) 19.280.000 USD ihracat, 404.050.000 USD ithalat yapmış ve sonuç olarak 384.770.000 USD tutarındaki kaynağını yurtdışına aktarmıştır.

Tablo 20.Türkiye'nin Yüksek Yoğunluk Polietilen İhracat ve İthalatı

	2000		2001		2002		2003	
	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD
İTHALAT	106512	88.59	102279	77.95	144471	97.03	187498	140.48
İHRACAT	2912	2.2	4742	3.12	2077	1.37	3462	2.59
FARK	-103600	-86.39	-97537	-74.83	-142394	-95.66	-184036	-137.89

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Bilgi Disketi, 2004

d-Polivinil Klorür

Türkiye , Polivinil Klorür ihtiyacını karşılamak için 2000-2003 yılları arasında, (CIF) 16.560.000 USD ihracat, 714.040.000 USD ithalat yapmış ve sonuç olarak 697.480.000 USD tutarındaki kaynağını yurtdışına aktarmıştır.

Tablo 21.Türkiye'nin Polivinil Klorür İhracat ve İthalatı

	2000		2001		2002		2003	
	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD
İTHALAT	256686	197.12	208003	117.28	275706	170.2	329255	229.44
İHRACAT	6396	4.6	14220	8.5	3215	1.88	2174	1.58
FARK	-250290	-192.52	-193783	-108.78	-272491	-168.32	-327081	-227.86

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Bilgi Disketi, 2004

e-Polipropilen

Türkiye , Polipropilen ihtiyacını karşılamak için 2000-2003 yılları arasında, (CIF) 4.050.000 USD ihracat, 681.383.000 USD ithalat yapmış ve sonuç olarak 1.282.430.000 USD tutarındaki kaynağını yurtdışına aktarmıştır.

Tablo 22.Türkiye'nin Polipropilen İhracat ve İthalatı

	2000		2001		2002		2003	
	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD
İTHALAT	403113	290.07	357101	228.84	475110	305.84	580895	457.68
İHRACAT	584	0.46	3486	2.02	1059	0.7	940	0.87
FARK	-402529	-289.61	-353615	-226.82	-474051	-305.14	-579955	-456.81

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Bilgi Disketi, 2004

f-Polistiren

Türkiye , Polistiren ihtiyacını karşılamak için 2000-2003 yılları arasında, (CIF) 340.000 USD ihracat, 214.080.000 USD ithalat yapmış ve sonuç olarak 130.210.000 USD tutarındaki kaynağını yurtdışına aktarmıştır.

Tablo 23.Türkiye'nin Polistiren İhracat ve İth.

	2000		2001		2002		2003	
	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD
İTHALAT	29294	26.18	29217	20.16	48586	34.77	54800	49.1
İHRACAT	47	0.03	60	0.05	176	0.15	105	0.11
FARK	-29247	-26.15	-29157	-20.11	-48410	-34.62	-54695	-48.99

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Bilgi Disketi, 2004

g-Akrilonitril Bütadien Stiren

Türkiye , Akrilonitril Bütadien Stiren ihtiyaçlarını karşılamak için 2000-2003 yılları arasında, (CIF) 130.252.000 USD ithalat yapmış ve sonuç olarak 130.252.000 USD tutarındaki kaynağını yurtdışına aktarmıştır.

Tablo 24. Türkiye'nin Akrilonitril Bütadien Stiren İhracat ve İthalatı

	2000		2001		2002		2003	
	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD	TON	MİLYON USD
İTHALAT	33473	44.47	23296	31.71	32067	38.66	38332	52.87
İHRACAT	76	0.13	88	0.1	227	0.3	218	0.36
FARK	-33397	-44.34	-23208	-31.61	-31840	-38.36	-38114	-52.51

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Bilgi Disketi, 2004

B-PETROKİMYA SANAYİİ ARZINDAKİ EKSİKLİKLER

Bakü-Ceyhan projesi'nin Türk Petrokimya Sanayii'ne maksimum faydayı sağlayabilmesi ve bu proje çerçevesinde yapılması gereken yatırımlara klavuzluk etmesi amacıyla, petrokimya sanayiimizin arzındaki eksikliklerin de bilinmesi gereklidir. Bu amaçla aşağıda yapılan çalışmada Petrokimya Sanayii temel olarak iki sınıfa ayrılarak, bu sınıfların alt ürün grupları ayrı ayrı incelenecektir. Bu inceleme bilgileri Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan temin edilmiştir. 2000, 2001, 2002, 2003 yılları için planlanan arz eksiklikleri tüm maddeler için öngörülenden fazla olmuştur. Bu farklılıklardaki en önemli sebep, ülkemizin yaşadığı krize rağmen Petrokimya Sanayii'nin planlanandan hızlı gelişmesidir.

1- Temel ve Ara Petrokimyasal Maddeler

a-Etilen-Propilen

Etilen-Propilen ihtiyaçlarını karşılamak için 1999-2005 yılları arasında, 1998 fiyatlarıyla(CIF) 116.530.000 USD tutarındaki kaynağının yurtdışına aktarılacağı planlanmıştır.

Tablo 25.Türkiye'nin Etilen-Propilen Arzındaki Eksiklik

	YILLAR						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
BİN TON	-	35	45	82	38	38	38
MİLYON \$(CIF)	-	15.9	20.5	35.73	14.8	14.8	14.8
YILLIK ARTIŞ(%)	-	-	28.9	74.3	-60	-	-

Kaynak:Devlet PlanlamaTeşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Petrokimya Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporundan faydalanılarak düzenlenmiştir.

b-Bütadien

Türkiye'nin , Bütadien ihtiyaçlarını karşılamak için 1999-2005 yılları arasında, 1998 fiyatlarıyla (CIF) 30.100.000 USD tutarındaki kaynağının yurtdışına aktarılacağı planlanmıştır.

Tablo 26.Türkiye'nin Bütadien Arzındaki Eksiklik

	YILLAR						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
BİN TON	5.4	10	12	12	12	12	12
MİLYON \$(CIF)	2.1	4	4.8	4.8	4.8	4.8	4.8
YILLIK ARTIŞ(%)	-	85	20	-	-	-	-

Kaynak:Devlet PlanlamaTeşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Petrokimya Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporundan faydalanılarak düzenlenmiştir.

c-Aromatikler

Türkiye'nin , Aromatikler ihtiyaçlarını karşılamak için 1999-2005 yılları arasında, 1998 fiyatlarıyla(CIF) 515.500.000 USD tutarındaki kaynağının yurtdışına aktarılacağı planlanmıştır.

Tablo 27.Türkiye'nin Aromatikler Arzındaki Eksiklik

	YILLAR						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
BİN TON	207	216	230	246	263	283	307
MİLYON \$(CIF)	62.5	64.7	68.3	72.6	77	82.3	88.1
YILLIK ARTIŞ(%)	-	3.5	5.5	6.3	6	6.9	7

Kaynak:Devlet PlanlamaTeşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Petrokimya Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporundan faydalanılarak düzenlenmiştir.

d-Vinil Klorür Monomer

Türkiye'nin , Vinil Klorür Monomer ihtiyaçlarını karşılamak için 1999-2005 yılları arasında, 1998 fiyatlarıyla (CIF) 122.000.000 USD tutarındaki kaynağının yurtdışına aktarılacağı planlanmıştır.

Tablo 28.Türkiye'nin Vinil Klorür Monomer Arzındaki Eksiklik

	YILLAR						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
BİN TON	75	66	50	50	38	38	38
MİLYON \$(CIF)	26	23	17	17	13	13	13
YILLIK ARTIŞ(%)	-	-26	-24.2	-	-24	-	-

Kaynak:Devlet PlanlamaTeşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Petrokimya Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporundan faydalanılarak düzenlenmiştir.

e-Stiren

Türkiye'nin , Stiren ihtiyacını karşılamak için 1999-2005 yılları arasında, 1998 fiyatlarıyla (CIF) 400.000.000 USD tutarındaki kaynağının yurtdışına aktarılacağı planlanmıştır.

Tablo 29.Türkiye'nin Stiren Arzındaki Eksiklik

	YILLAR						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
BİN TON	47	98	100	144	147	151	156
MİLYON \$(CIF)	22	46	47	68	70	72	75
YILLIK ARTIŞ(%)	-	108.5	2	44	2.1	2.7	3.3

Kaynak:Devlet PlanlamaTeşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Petrokimya Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporundan faydalanılarak düzenlenmiştir.

f-Akrilonitril

Türkiye'nin , Akrilonitril ihtiyaçlarını karşılamak için 1999-2005 yılları arasında, 1998 fiyatlarıyla (CIF) 676.000.000 USD tutarındaki kaynağının yurtdışına aktarılacağı planlanmıştır.

Tablo 30.Türkiye'nin Akrilonitril Arzındaki Eksiklik

	YILLAR						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
BİN TON	136	113	115	127	139	152	165
MİLYON \$(CIF)	97	81	82	91	99	108	118
YILLIK ARTIŞ(%)	-	-16	1.2	11	8.7	9	9.3

Kaynak:Devlet PlanlamaTeşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Petrokimya Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporundan faydalanılarak düzenlenmiştir.

g-Saf Tereftalik Asit

Türkiye'nin , Saf Tereftalik Asit ihtiyaçlarını karşılamak için 1999-2005 yılları arasında, 1998 fiyatlarıyla(CIF) 1.288.000.000 USD tutarındaki kaynağının yurtdışına aktarılacağı planlanmıştır.

Tablo 31.Türkiye'nin Tereftalik Asit Arzındaki Eksiklik

	YILLAR						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
BİN TON	141	189	249	322	413	524	660
MİLYON \$(CIF)	72	97	128	165	218	269	339
YILLIK ARTIŞ(%)	-	29.3	29.3	29.3	29.3	29.3	29.3

Kaynak:Devlet PlanlamaTeşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Petrokimya Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporundan faydalanılarak düzenlenmiştir.

h-Kaprolaktam

Türkiye'nin , Kaprolaktam ihtiyaçlarını karşılamak için 1999-2005 yılları arasında, 1998 fiyatlarıyla(CIF) 144.000.000 USD tutarındaki kaynağının yurtdışına aktarılacağı planlanmıştır.

Tablo 32.Türkiye'nin Kaprolaktam Arzındaki Eksiklik

	YILLAR						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
BİN TON	14.297	14.473	14.651	14.831	15.014	15.139	15.386
MİLYON \$(CIF)	20	20	20	21	21	21	21
YILLIK ARTIŞ(%)	-	-	-	1.23	-	-	-

Kaynak:Devlet PlanlamaTeşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Petrokimya Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporundan faydalanılarak düzenlenmiştir.

i-Etilen Oksit/Etilen Glikol

Türkiye'nin , Etilen Oksit/Etilen Glikol ihtiyaçlarını karşılamak için 1999-2005 yılları arasında, 1998 fiyatlarıyla (CIF) 457.600.000 USD tutarındaki kaynağının yurtdışına aktarılacağı planlanmıştır.

Tablo 33. Türkiye'nin Etilen Oksit/Etilen Glikol Arzındaki Eksiklik

	YILLAR						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
BİN TON	79	102	127	154	186	221	262
MİLYON \$(CIF)	32	41.3	51.4	62.3	75.2	89.4	106
YILLIK ARTIŞ(%)	-	6.3	24.5	21	21	18.8	18.6

Kaynak:Devlet PlanlamaTeşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Petrokimya Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporundan faydalanılarak düzenlenmiştir.

j-Ftalik Anhidrit

Türkiye'nin , Ftalik Anhidrit ihtiyaçlarını karşılamak için 1999-2005 yılları arasında, 1998 fiyatlarıyla (CIF) 95.000.000 USD tutarındaki kaynağının yurtdışına aktarılacağı planlanmıştır.

Tablo 34. Türkiye'nin Ftalik Anhidrit Arzındaki Eksiklik

	YILLAR						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
BİN TON	14	20	28	33	37	42	47
MİLYON \$(CIF)	6	9	12	14	16	18	20
YILLIK ARTIŞ(%)	-	43	40	18	12	14	12

Kaynak:Devlet PlanlamaTeşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Petrokimya Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporundan faydalanılarak düzenlenmiştir.

2- Termoplastikler

a-Alçak Yoğunluk Polietilen

Türkiye'nin , Alçak Yoğunluk Polietilen ihtiyaçlarını karşılamak için 1999-2005 yılları arasında, 1998 fiyatlarıyla (CIF) 1.003.000.000 USD tutarındaki kaynağının yurtdışına aktarılacağı planlanmıştır.

Polietilen (PE) de 2004 yılından itibaren karlılığın yüksek olduğu bir döneme gireceği tahmin edilmektedir.⁸⁵ Alçak Yoğunluk Polietilen(AYPE) pazarı dünya genelinde sürekli bir büyüme göstermektedir. AYPE fabrikalarının maliyeti, YYPE/LAYPE ünitelerinin maliyetlerinden daha düşüktür.⁸⁶ AYPE'nin büyüme potansiyeli, gelişmekte olan ülkelerde daha yüksektir. Pazar ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilmek amacıyla, P.E türlerinden birbirine swing (farklı yoğunluktaki plastikler arasında geçiş yapabilmek) yapabilen multi-otoklav sistemleri geliştirilmiştir.⁸⁷

Tablo 35.Türkiye'nin Alçak Yoğunluk Polietilen Arzındaki Eksiklik

	YILLAR						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
BİN TON	120	142	194	182	174	220	270
MİLYON \$(CIF)	92	109	150	140	134	170	208
YILLIK ARTIŞ(%)	-	18.3	36.6	-6.1	-4.4	26.4	22.7

Kaynak:Devlet PlanlamaTeşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Petrokimya Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporundan faydalanılarak düzenlenmiştir.

b-Linear Alçak Yoğunluk Polietilen

⁸⁵ Petkim Petrokimya Holding A.Ş.,Petrokimya Sektöründeki gelişmeler,Bülten 13,Kasım 2002,s.I-16

⁸⁶ Aynı,s.I-6

⁸⁷ Aynı,s.I-9

Gelişmiş ülkelerde LAYPE'nin yıllık büyüme hızı %9,5 tir.⁸⁸ Üretim kapasitesi, tüketim ihtiyacından fazladır. Dolayısıyla yeni yatırımlara ihtiyaç yoktur. Asya ve uzakdoğu'da kurulması muhtemel 20 LAYPE fabrikasından 10-12 tanesi Çin tarafından kurulabilir. Fakat bu fabrikaların hammaddesi olan Etilen'in temini konusunda Çin devletinin problemleri vardır.⁸⁹

Türkiye'nin , Lineer Alçak Yoğunluk Polietilen ihtiyaçlarını karşılamak için 1999-2005 yılları arasında, 1998 fiyatlarıyla (CIF) 391.000.000 USD tutarındaki kaynağının yurtdışına aktarılacağı planlanmıştır.

Tablo 36. Türkiye'nin Lineer Alçak Yoğunluk Polietilen Arzındaki Eksiklik

	YILLAR						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
BİN TON	27	36	49	65	89	118	159
MİLYON \$(CIF)	19	26	35	47	64	85	115
YILLIK ARTIŞ(%)	34.5	34.5	34.5	34.5	34.5	34.5	34.5

Kaynak:Devlet PlanlamaTeşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Petrokimya Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporundan faydalanılarak düzenlenmiştir.

c-Yüksek Yoğunluk Polietilen

Türkiye'nin , Yüksek Yoğunluk Polietilen ihtiyaçlarını karşılamak için 1999-2005 yılları arasında, 1998 fiyatlarıyla (CIF) 793.000.000 USD tutarındaki kaynağının yurtdışına aktarılacağı planlanmıştır.

⁸⁸ Aym,s.I-7

⁸⁹ Aym,s.I-13

YYPE'nin dünyadaki yıllık büyüme hızı %6,5 tir. Üretim kapasitesi, tüketim ihtiyacının altında kalmaktadır. Kapasite arttırımı veya yeni yatırımlar gereklidir.⁹⁰ TVK şirketi, 200.000 t/y kapasiteli YYPE fabrikası için Hi-zex teknolojisi ile 114 milyon \$ 'lık yatırım yapacaktır.⁹¹ Carmel Olefins şirketi 330 milyon \$ 'lık yatırım planı yapmıştır. Bu plan kapsamında 330.000 t/y YYPE ve 150.000 t/y PP fabrikalarının kurulmasının yanısıra Etilen üretiminin 300.000 t/y'a tevsi edilmesi yer almaktadır.⁹²

Tablo 37.Türkiye'nin Yüksek Yoğunluk Polietilen Arzındaki Eksiklik

	YILLAR						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
BİN TON	85	107	119	129	158	191	227
MİLYON \$	66	84	93	101	123	149	177
YILLIK ARTIŞ(%)	-	25.9	11.2	8.4	22.5	20.9	18.8

Kaynak:Devlet PlanlamaTeşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Petrokimya Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporundan faydalanılarak düzenlenmiştir.

d-Polivinil Klorür

Formosa Plastics firması 300.000 t/y kapasiteli Polivinil Klorür (PVC) fabrikasını 50 milyon \$'lık bir yatırımla gerçekleştirmeyi planlamaktadır.⁹³

Türkiye'nin ,Polivinil Klorür ihtiyaçlarını karşılamak için 1999-2005 yılları arasında, 1998 fiyatlarıyla (CIF) 1.966.000.000 USD tutarındaki kaynağının yurtdışına aktarılacağı planlanmıştır.

Tablo 38.Türkiye'nin Polivinil Klorür Arzındaki Eksiklik

--	--

⁹⁰ Aynı,s.I-8

⁹¹ Aynı,s.I-21

⁹² Aynı,s.I-22

⁹³ Aynı,s.I-51

	YILLAR						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
BİN TON	200	245	314	392	483	587	707
MİLYON \$	134	165	211	263	324	394	475
YILLIK ARTIŞ(%)	-	20.7	28.2	24.28	23.8	21.5	20.4

Kaynak:Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Petrokimya Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporundan faydalanılarak düzenlenmiştir.

e-Polipropilen

Polipropilen (PP) tüketimi sürekli artış göstermektedir. 1980 yılında P.P.tüketimi 4,8 milyon ton iken 2001 yılında 32,2 milyon ton'a yükselmiştir. 2010 yılında 56 milyon ton'a ulaşması beklenmektedir.⁹⁴

Türkiye'nin , Propilen ihtiyaçlarını karşılamak için 1999-2005 yılları arasında, 1998 fiyatlarıyla (CIF) 3.255.000.000 USD tutarındaki kaynağının yurtdışına aktarılacağı planlanmıştır.

Tablo 39.Türkiye'nin Polipropilen Arzındaki Eksiklik

	YILLAR						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
BİN TON	380	474	588	705	850	1049	1289
MİLYON \$	232	289	359	430	519	640	786
YILLIK ARTIŞ(%)	-	24.7	24	19.9	20.6	23.4	22.9

Kaynak:Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Petrokimya Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporundan faydalanılarak düzenlenmiştir.

f-Polistiren

⁹⁴ Aynı,s.I-22

Penoplex International firması, Toyo Engineering Corporation firması ile 50.000 t/y PS üretimi anlaşması yapmıştır. Bu yatırımın maliyeti 21 milyon \$ olarak tahmin edilmektedir.⁹⁵

Türkiye'nin , Polistiren ihtiyaçlarını karşılamak için 1999-2005 yılları arasında, 1998 fiyatlarıyla (CIF) 680.000.000 USD tutarındaki kaynağının yurtdışına aktarılacağı planlanmıştır.

Tablo 40. Türkiye'nin Polistiren Arzındaki Eksiklik

	YILLAR						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
BİN TON	105	86	110	99	132	170	214
MİLYON \$	78	64	82	73	98	126	159
YILLIK ARTIŞ(%)	-	-18.1	27.9	-10	33	28.9	25.9

Kaynak:Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Petrokimya Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporundan faydalanılarak düzenlenmiştir.

g-Akrilonitril Bütadien Stiren

Türkiye'nin , Akrilonitril Bütadien Stiren ihtiyaçlarını karşılamak için 1999-2005 yılları arasında, 1998 fiyatlarıyla (CIF) 458.000.000 USD tutarındaki kaynağının yurtdışına aktarılacağı planlanmıştır.

Tablo 41. Türkiye'nin Akrilonitril Bütadien Stiren Arzındaki Eksiklik

	YILLAR						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
BİN TON	29	34	39	46	53	61	71
MİLYON \$	40	47	54	63	73	84	97
YILLIK ARTIŞ(%)	15.7	15.7	15.7	15.7	15.7	15.7	15.7

⁹⁵ Ayn,s.I-63

Kaynak:Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Petrokimya Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporundan faydalanılarak düzenlenmiştir.

IV-TÜRK PETROKİMYA SANAYİİ'NİN EKONOMİ-POLİTİK ANALİZİ

Türk petrokimya sanayii, I. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda öngörülen yatırımlar çerçevesinde 1970-1976 yılları arasında Petkim Petrokimya Holding'in kurulmasıyla hayata geçirilmiştir.

Hızla artan yurtiçi talep karşısında, Yarımca' da kurulmuş olan bu fabrika zaman zaman yenileme yatırımları yapmış fakat yine de yeterli olmamıştır. Bunun üzerine III. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yeni bir Petrokimya kompleksinin kurulması kararlaştırılmış ve bu yatırım 1985 yılında İzmir-Aliğa'da devreye girmiştir.

Türkiye'deki Petrokimya tesisleri, hammadde temininde kolaylık sağlamak amacıyla Rafineri yakınlarına kurulmuştur.

Dünya ölçeğinde rekabet edebilecek teknoloji yoğun bir sektör olan Türk Petrokimya Sanayii, pazar potansiyeli yüksek olmasına rağmen, ülkenin doğal kaynaklarının (tespit edilmiş) sınırlı olması ve kendi teknolojisinin bulunmaması sebebiyle sektörde yeterince güçlü konumda değildir. Bu durumunda bile, 30 yılı aşkın bir bilgi birikimine ve altyapıya sahip olması sebebiyle, birçok doğal kaynak sahibi ülkeden de ileri konumdadır.

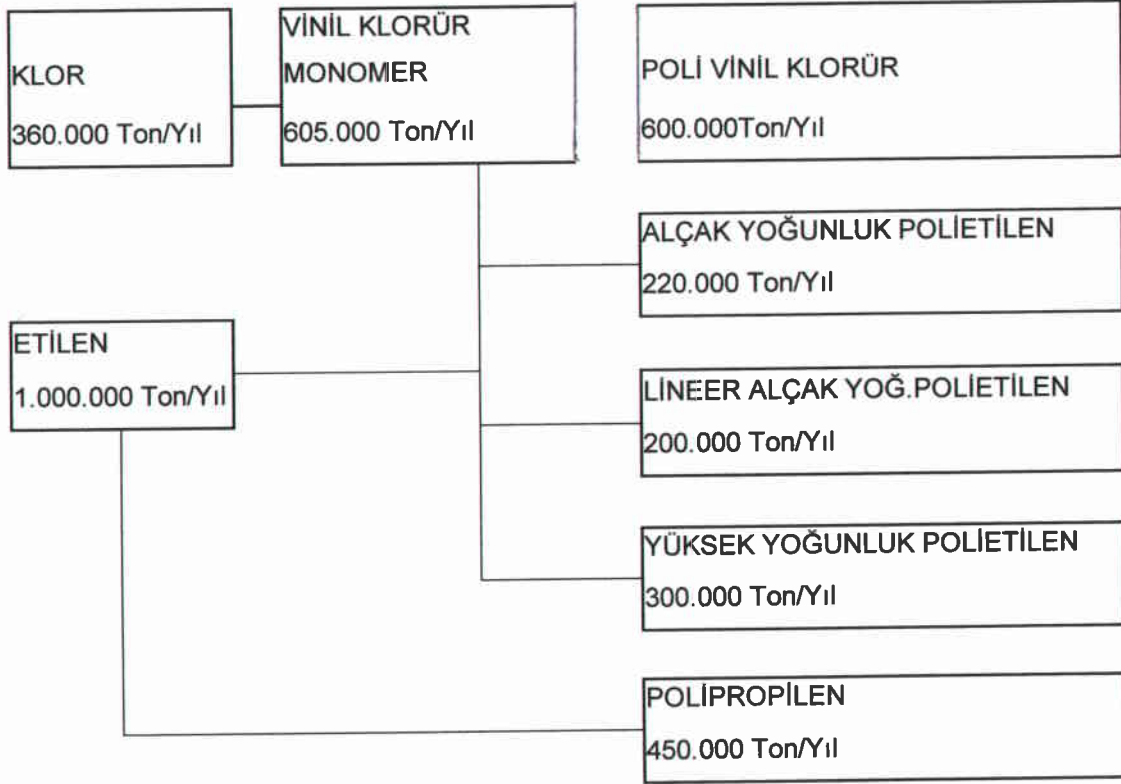
Türkiye'de ve Dünya'da Petrokimyasal ürünlere karşı talep sürekli olarak artmaktadır. Mevcut yurtiçi üretim, artan yurtiçi talebi karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Sektörde yeni yatırımlar yapılamaması durumunda petrokimyasal ürünlerin ithalatı sürekli olarak artmaya devam edecektir.

Petrokimya ürünlerine olan bu talep, yeni yatırımlarla karşılanmak zorundadır. Gerekli yatırımların yapılması halinde, yurtiçi üretimin teknolojik olarak dünya ölçeğinde yapılabilmesi sağlanacak ve ölçek ekonomisinin getireceği avantajlar sayesinde sektörün rekabet gücü artacaktır.

Böyle bir yatırımın, kuruluş yerine bağlı olarak 3-4 milyar dolar civarında olabileceği VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda öngörülmüştür. Yine aynı plandaki talep projeksiyonları incelendiğinde, böyle bir yatırımın mümkün ve gerekli olduğu görülecektir.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndaki Petrokimya sanayii talep tahminleri doğrultusunda yapılabilecek yatırımlara ilişkin kompleks şeması şu şekilde olmalıdır:

ŞEKİL- 1 :PETROKİMYA SANAYİİ YATIRIMINA İLİŞKİN KOMPLEKS

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Petrokimya Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporundan faydalanılarak düzenlenmiştir.

Böyle bir yatırımın karşılaşacağı en önemli sorun, üretimi sağlayacak hammadde temin durumudur. Hammadde olarak Nafta veya doğalgaz sıvıları gereklidir. Hammadde'nin Nafta olarak kullanılması durumunda, böyle bir kompleks için 3 milyon ton hammadde gereklidir. Bu durumda, mevcut rafinerilerden böyle bir miktarı temin etmek mümkün değildir. Yeni rafineri yatırımı gereklidir.

Oysa, hammadde olarak doğalgaz sıvılarının tercih edilmesi durumunda, Bakü-Ceyhan boru hatları ile ülkeye gelecek doğalgazlar, hammadde olarak kullanılabilir.

Bu yatırımın önündeki diğer büyük sorun ise, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik koşullar sebebiyle ne böyle bir yatırımı yapması, ne de mevcut tesislerde yenileme yapabilmesi kısa vadede mümkün görülmemektedir. Bu nedenle, büyük oranda kamu yönetiminde olan petrokimya tesislerinin, bu tesislere yatırım

yapabilecek özel sektör kuruluşlarına satılması veya yeni yatırımlar için özel sektörü teşvik edici önlemlerin alınması gereklidir. Bu önlemler arasında maddi olanakların yanı sıra, teknik olanakların da özel sektör kuruluşlarına sunulması zorunludur. Çünkü, bugüne kadar ağırlıklı olarak kamu yönetiminde olan sektördeki yetişmiş kadroların, özel sektör kuruluşlarında çalıştırılması da teşvik edilmelidir. Böylelikle mevcut istihdam daha gerçekçi olarak kullanılabilir.

V-SONUÇ

Hazar petrollerine yönelik mücadele önümüzdeki yıllarda da güvenlik, jeopolitik ve ekonomik alanlarda artan oranda devam edecektir. Bu mücadeledeki en büyük aktörlerden birisi olan Rusya'nın tutumu, mücadelenin şiddetini belirleyecektir. Rusya'nın eski Sovyetler birliği dönemini benzeri bir yapı oluşturma çabalarını bir yana bırakarak Batı ile işbirliği içerisinde hareket etmesi halinde bölge ülkelerinin Batı ile siyasi ve ekonomik entegrasyonu güçlenecektir. Aksi durumda ise Rusya'nın Batı ile ilişkileri düşmanlık boyutunda artacaktır. Hazar petroleri Batı için 21.yüzyılda ekonomik ve jeopolitik açıdan çok önemlidir. Ekonomileri büyük oranda petrole dayalı olan bu ülkeler için petrol fiyatlarının stabil olması, ekonomik büyümelerinin devam edebilmesi açısından gereklidir. Bu yüzden petrol bölgelerinin güvencede olması, bu ülkeler açısından aynı zamanda ekonomik büyümelerinin de güvencesi olmaktadır.

2005 yılında devreye girecek olan Bakü-Ceyhan Boru Hattı ile birlikte , 21.yüzyıldaki dünya enerji talebinin önemli bir kısmı buradan karşılanacaktır. Petrol ve doğalgazın bu yeni dolaşımında Türkiye'nin konumu, köprü ve geçiş sağlayan ülke olmasından çok, kaynakları toplayan merkez bir ülke olarak görülmeli ve bu yeni durumdan, ekonomik ve siyasi olarak mümkün olabilecek en yüksek faydayı sağlayabilecek stratejiler izlenmelidir. Bunun için geniş perspektifli, global ve lokal planlamalar yapılmalıdır. 150 milyon ton yıllık transfer kapasitesi ile Yumurtalık, Akdeniz'in en büyük terminali konumundadır.

Bakü-Ceyhan Projesi,Türk ekonomik hayatı üzerinde en büyük etkisini kuşkusuz Petrokimya sektörü üzerinde gösterebilecektir. Bunun için öncelikle Türk Petrokimya Sanayii incelenerek sektörün mevcut ve muhtemel ihtiyaçları tespit edilmeli, bu tespitler doğrultusunda Ceyhan terminaline gelecek olan petrolün bir kısmını Petrokimya Sanayii'nde kullanmak üzere gerekli planlama ve yatırımlar yapılmalıdır.

Bu çerçevede, mevcut tesislerin modernizasyonu ile yeni tesislerin yapımı acilen gerçekleştirilmeli, diğer devletlerin harekete geçmesi beklenmemelidir.

1995-1998 yılları arasında Türkiye'nin bu sektördeki gerçekleştirmiş olduğu ithalat rakamının yaklaşık olarak 2.8 milyar dolar olduğu ve 1999-2005 yılları arasında ise yaklaşık olarak 12.4 milyar dolar ithalat yapılması planlandığı düşünüldüğünde, sektöre neden önem verilmesi gerektiği daha kolay anlaşılacaktır.

Gelişen teknoloji ile birlikte artan ve çeşitlenen Petrokimya ürünleri, giderek artan oranlarda kullanılmaya devam edilecektir.

Türkiye Bakü-Ceyhan Boru Hattı'ndan gelecek olan ucuz petrol ve tüketici konumundaki Batı pazarlarına olan yakınlığı sayesinde, sektörde öncü ve güçlü bir ülke konumuna gelebilecektir. AB 'nin enerji arzı geleceğinde Hazar hidrokarbon kaynaklarının en önemli geçiş ülkesi konumundaki Türkiye'nin çok kritik bir rol üstleneceği düşünüldüğünde, Türkiye'nin geliştirdiği projelerin AB enerji açığının (başta petrol ve doğal gaz) kapatılması açısından önemini, daha somut veriler ve ayrıntılı analizlerle değerlendiren çalışmalar yapılmasına ihtiyaç vardır. Bu konu, hem Hazar' daki Türk Cumhuriyetleri'nin geleceği ve Türkiye 'nin yeni yüzyılın enerji köprüsü görevinin üstlenmesi açısından , hem de ülkemizin AB üyeliğine daha hızlı bir kabul sürecinin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır

BİBLİYOGRAFYA

- Aslan ,Yasin.Hazar Petrolleri Kafkas Kördüğümü ve Türkiye.Ankara:1997.
- Cabbarlı,Hatem."Bağımsızlık Sonrası Ermenistan'ın Enerji Politikası",**Avrasya Dosyası**,C:9,S:1,Bahar 2003,s.236-258.
- Demir,Ali Faik.Türk Dış Politika Perspektifinden Güney Kafkasya.İstanbul:2003.
- D.İ.E.İstanbul Bölge Müdürlüğü Kayıtları.İstanbul:2004.
- DPT.Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı.Ankara:2001.
- Dugin, Aleksandr.Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım.Moskova:2003.
- Gül,Atakan.Ayfer Yazgan Gül.Avrasya Boru Hatları ve Türkiye.İstanbul:1995.
- Kona,Gamze Güngörmüş.Türkiye-Orta Asya İşbirliği Stratejileri ve Gelecek Senaryoları.İstanbul:2002.
- Pala,Cenk."21.yy Dünya Enerji Dengesinde Petrol",**Avrasya Dosyası**,C:9,S:1,Bahar 2003,s.5-37.
- Petkim Petrokimya Holding A.Ş.,Petrokimya Sektöründeki Gelişmeler,Bülten 13,Kasım 2002,s.I-16
- Temel Brittanica,İstanbul,Nisan 1993.
- Uluğbay,Hikmet."Yirmibirinci Yüzyılın Petropolitği ve Türkiye".**Cumhuriyet Strateji**,S:3,s.4-6.